

SA Harju Ettevõtlus- ja Arenduskeskus

IDA-HARJUMAA TURISMIOBJEKTIDE JA -MARSRUUTIDE VÄLJAARENDAMISE KAVA

2009

PARTNERID

Aegviidu vald
Anija vald
Jõelähtme vald
Kadrina vald
Kiili vald
Kose vald
Kõue vald
Kuusalu vald
Loksa linn
Maardu linn
Raasiku vald
Rae vald
Viimsi vald

SISUKORD

1. SISSEJUHATUS	2
2. METOODIKA JA PROJEKTI KÄIK	4
3. PIIRKONNA ÜLEVAADE	6
3.1. Loodus	6
3.2. Kultuurilugu	7
4. TEEMAMARSRUUDID	9
4.1. Üldmarsruudid	9
4.1.1 Üldmarsruut I.....	9
4.1.2 Üldmarsruut II	12
4.2. Loodusmarsruudid	13
4.2.1 Loodusmarsruut I.....	13
4.2.2 Loodusmarsruut II	15
4.3. Rongi ja jalgrattamarsruut	18
4.4. Möisate, linnuste ja kirikute marsruut	20
4.5. Taimehuviliste marsruut	22
4.6. Kultuuri- ja ajaloo huviliste marsruut.....	24
4.7. Peremarsruut.....	26
4.8. Saarte marsruudid	27
4.9. Aktiivse puhkuse marsruut	29
5. TURUNDUSSTRATEEGIA JA TEGEVUSKAVA.....	31
5.1. Turundusstrateegia.....	31
5.1.1. Eesmärk	31
5.1.2. Senine Ida-Harjumaa piirkonna turundustegevus.....	32
5.1.3. Sihtgrupid	33
5.1.4. Turunduskanalid	35
5.1.5. Turustamine	37
5.2. Tegevuskava	39
Lisa 1. Küsitluste tulemused.....	40
Lisa 2 Investeeringuvajaduste kontseptsioon	47
Lisa 3 Kontaktid	56

1. SISSEJUHATUS

Kui periood 2004-2007 oli maailma turismis tänu majanduskasvule väga tugev periood (keskmine kasv 7% aastas), siis 2008. aastal aeglustus kasv tunduvalt. Maailma Turismiorganisatsiooni (UNWTO) 2009.a. jaanuari lõpus avaldatud aruande (World Tourism Barometer) järgi hakkasid alates 2008.a. suvest nõudlust välisreiside järele vähendama mitmed ebasoodsad tegurid maailma majanduses (finantskriis, nafta ja teiste hindade tõus, suured valuutakursside kõikumised), mis vähendasid nii ettevõtete kui ka tarbijate kindlustunnet. Kuigi majanduslangus mõjutab negatiivselt ka turismi, on esialgu mõju turismisektorile olnud tunduvalt väiksem kui teistele sektoritele.

Lähtudes viimase kümnendi reisieelistustest ja reisikäitumisest, toob UNWTO välja mitmeid trende, mis tõenäoliselt iseloomustavad reisikäitumist ka käesoleva kriisi ajal: Tarbijad vähendavad reiside arvu asemel pigem reiside kestust ja reisikulutusi; kaugsihtkohtade asemel eelistatakse pigem lähemaid sihtkohti (k.a. sisereisid; sihtkoha valikul lähtutakse eelnevate aastatega võrreldes veelgi rohkem hinnast ja hinna-kvaliteedi suhtest; kasvab reisijate arv, kes broneerivad viimasel hetkel; muude segmentidega võrreldes vähem mõjutab majanduslangus individuaalreisijaid, erihuvidega reisijaid ning sugulaste-tuttavate külastusi.

Sissetuleva turismi tulemused Eestis on olnud mõnevõrra paremad kui paljudes Euroopa riikides. 2008.a. välituristide kasv tulenes eelkõige Soome, Venemaa, Saksamaa, Läti ja Leedu turistide arvu kasvust. Enamus sissetulevatest turistidest saabub Eestisse Tallinna kaudu. EAS-i poolt teostatud uuringu tulemusel soovib 85% Tallinna külastavatest turistidest peale Tallinna külastamise veeta päev looduses, kuid endiselt on Tallinna lähipiirkonnad turisti jaoks üsna turundamata, aktiivset turundust teevad üksikud turismiteenust pakkuvad ettevõtted.

Käesoleva projekti eesmärgiks on korrastada ja esile tõsta Ida-Harjumaale jäävad olulisemad turismiobjektid, mis tulevikus loovad eelduse turismi osakaalu suurendamiseks antud piirkonnas. See on ühine visioon ja kava, kuidas efektiivsemalt kohalikke turismiressursse kasutada, et piirkond oleks turistidele rohkem nähtav. Projekti käigus on tõhustatud piirkonna omavalitsuste vahelist turismialast koostööd ning omavalitsuste ja turismiteenusepakkujate vahelist koostööd.

Projekti tegevuspiirkonnaks on Ida-Harjumaa omavalitsused: Loksa linn, Maardu linn, Aegviidu vald, Anija vald, Jõelähtme vald, Kiili vald, Kose vald, Kuusalu vald, Kõue vald, Raasiku vald, Rae vald ja Viimsi vald. Ida-Harjumaale jäävad Lahemaa Rahvuspark (1/3 Lahemaa Rahvuspargi territooriumist asub Kuusalu vallas), Põhja – Kõrvemaa looduskaitseala ja Kõrvemaa maastikukaitseala (ületab maakonna piiri Lääne-Virumaale ja Järvamaale) vajavad senisest veelgi aktiivsemat ja läbimõeldumat turundamist, pakuti koostöö eesmärgil projektis osalemist Vihula, Tapa ja Kadrina valdadele Lääne-Virumaal ja Albu vallale Järvamaal. Projektis osaleb Kadrina vald Lääne-Virumaalt.

Projektiga valmistatakse ette piirkonna turismiressursside efektiivsem kasutuselevõtt. Töö käigus hinnati omavalitsuste turismiobjektide potentsiaali, valiti prioriteetsed arendatavad

turismiobjektid ja määrati nende investeeringuvajadused, kavandati objektide viidastamine ja turismimarsruudid ning töötati välja piirkonna turundusstrateegia koos tegevuskavaga.

Käesolev marsruutide väljaarendamise kava on ühtlasi ka aluseks omavalitsuste turismialasteks investeeringuteks. Marsruutide kasutusele võtmiseks on koostatud erinevad temaatilised turismimarsruudid ning üldised turismimarsruudid Ida-Harjumaal, mis on läbitavad ühe päeva jooksul algusega Tallinnast ja mis on reaalselt kasutusele võetavad; projekti on kaasatud marsruutide läheduses olevate toidlustus- ja majutusettevõtete ning vaba aja teenuseid pakkuvate ettevõtete esindajad; marsruutide kasutatavus on sõltuvuses piirkonna turundamise oskustest ja efektiivsusest.

2. METOODIKA JA PROJEKTI KÄIK

Käesoleva töö teostamisel rakendati sama metoodikat, mida kasutati „Lääne-Harju turismiobjektide- ja marsruutide väljaarendamise kava” koostamisel. Metoodika projekti läbiviimisel koosneb intervjuudest huvigruppide esindajatega (valdade esindajad, keskkonnaametnikud, muinsuskaitseametnikud, RMK, MTÜ Eesti Maaturism ja teised turismi katusorganisatsioonid ning ettevõtjad); projektikoosolekutest ja projekti meeskonna välitöödest turismiobjektidel.

Senisest piirkonna turismistatistikast ja tendentsidest ülevaate saamiseks tuli teostada Harjumaa ja sh Ida-Harjumaa turismi puudutavate dokumentide analüüs. Vaadati läbi „Eesti riiklikku turismiarenduskava 2007–2013”, „Harjumaa turismi arengustrateegia 2015 ja tegevuskava 2010”, Põhja-Eesti turismimarsruudi tasuvusuuring ja Statistikaameti turismiga seonduv statistika aastatel 2007 ja 2008. Kohalike omavalitsuste turismialaste arenguvisionide väljaselgitamiseks teostati Ida-Harjumaa omavalitsuste arengukavade ja tegevuskavade summeeriv sisuanalüüs. Kohalike omavalitsuste arengukavad ja tegevuskavad on erinevate kehtivusperioodidega, vaadeldi hetkel kehtivaid arengukavasid. Analüüsiti ka kõikide projektis osalevate omavalitsuste arengukavade turismi puudutavaid osasid.

Projekti käigus moodustati projektis osalevate omavalitsuste esindajatest töögrupp, toimus 5 töökoosolekut. Küsitlused viidi läbi omavalitsuste, ettevõtete, reisifirmade ja turismiga kõige rohkem kokku puutuvate Harjumaa asutuste seas ajavahemikus veebruar – mai 2009 aastal. Alustati kõigi projektis osaleva 13 omavalitsuse esindajate küsitlemisest. Eesmärgiks oli välja selgitada kohalike omavalitsuste hinnang turismikorralduse potentsiaalile ja turismiinfrastruktuuri seisukorrale Ida-Harjumaal. Turismi valdkonna asjatundjatest ning mõjutajatest küsitleti projekti raames järgnevate asutuste esindajaid: MTÜ Eesti Maaturism, SA Põhja-Eesti Turism, Muinsuskaitseamet, Harjumaa Muuseum, Keskkonnaamet, RMK loodushoiu osakond

Projekti käigus analüüsiti Ida-Harjumaale jäävate turismiobjektide kajastatust erinevates reisijuhtides ja nendes kajastatud teemamarsruutides: „Lonely Planet”, Jaan Masing „Ida-Harjumaa matkajuht BTG”, Tiit Hunt „Eestimaa looduse teejuht”, Tiiu Viirand „Eestimaa ranniku teejuht”, Tiiu Viirand „Eestimaa kultuurituristi teejuht”. Lisaks kasutati Juhan Maiste „Eestimaa mõisad”, Alo Särg „Harjumaa mõisad ja mõisnikud”. Interneti allikatest kasutati kõikide projektis osalevate omavalitsuste kodulehekülgi ning maakondlikest ja üleriigilistest portaalidest Harju Maavalitsuse www.harju.ee, Riigimetsa Majandamise Keskuse www.rmkk.ee, Teeliste kirikud www.teelistekirikud.ekn.ee, Eesti mõisaportaali www.mois.ee, Eesti Looduse Infosüsteemi www.metsainfo.ee kodulehti ja MTÜ Eesti Maaturism www.maaturism.ee matkaradade andmebaasi.

Kohalike omavalitsuste esindajatelt paluti muuhulgas arvamust ka tugevamate ja aktiivsemate turismiettevõtjate kohta nende piirkonnas. Lähtudes intervjuudest koostati turismiettevõtjate valim, mille koostamisel arvestati, et esindatud oleksid kõik vallad ja erineva suurusega ning erinevate tegevusvaldkondadega turismiettevõtted (majutus, toitlustus, aktiivne turism). Intervjueeriti kokku 39 ettevõtjat. Kohalike ettevõtjate intervjuudest selgusid reisikorraldusfirmad, kes kõige enam Ida-Harjumaale reise korraldavad. Küsitleti 6 firmat, kes

tegelevad nii välituristide Eestisse toomisega kui ka siseturismi korraldamisega. Analüüsi andmed on saadud lisaks avalikult kättesaadavale teabele ja osalevate omavalitsuste poolt edastatud informatsioonile ka projekti töögrupi hinnangute ja arutelude tulemustena. Analüüs annab edasisteks infrastruktuuri investeeringuteks piisavalt informatsiooni põhjendamaks valitud turismimarsruutidesse ja turismiobjektidesse investeerimise vajadust.

Küsitluse tulemuste analüüsile järgnesid välitööd enim mainitud turismiobjektidel. Välitööde käigus hinnati objektide ainulaadsust, representatiivsust, seisukorda, atraktiivsust, sobivust teemamarsruutidesse, logistilisi võimalusi ja ka ligipääsu objektile (teede seisukord, omandivorm).

3. PIIRKONNA ÜLEVAADE

3.1. Loodus

Projektis käsitletav piirkond paikneb neljas maastikurajoonis: Pandivere kõrgustik, Põhja-Eesti rannikumadalik, Põhja-Eesti lavamaa, Kõrvemaa. Kõige väiksem on piirkonnas Pandivere kõrgustiku osa Kadrina vallas, mis hõlmab Neeruti maastikukaitseala. Põhja-Eesti lavamaa põhjapiiriks on Põhja-Eesti klint. Klindi paljanditelt alla laskuvad jõed moodustavad jugasid. Eesti kõige kõrgem ja võimsam looduslik juga on Jägala juga. Põhja-Eesti lavamaal paiknevad Harjumaa ulatuslikumad kultuurmaastikud.

Paekivipinnas, mis on lõheline ja õhuke soodustab karstumist. Eestimaa tuntuim ja Harjumaa suurim karstiala asub Kostiveres. Karstialal voolab Jõelähtme jõgi 1,9 km maa all neeldudes Kostivere asula juures ja tulles maapinnale Jõelähtme vana silla juures. Jõe maa-aluste teede piirkonnas esineb omapärane lookarst avalõhede, karstikraavide, -lehtrite ja -orgude näol sügavusega kuni 5 m. Siin on ka üks karstisild ning omapäraseid jäänukpangad, nn. "kiviseened", mida võib pidada Eesti karstialade tunnusobjektiks. Ida-Harjumaa lõunaosas on Tuhala karstiala, kus asetseb tuntud Tuhala Nõiakaev ja Virulase koobas, viimane on Eesti suurim karstitühemik. Lavamaa põhjaosas on pinnakate väga õhuke, seal paiknevatel loopealsetel kasvavad enamasti kadastikud.

Harjumaa idaosas paiknevad ka maakonna suurimad soo-ja metsamassiivid, mis on üks osa läbi Eesti kulgevast Vahe-Eesti loodusmassiivist, seetõttu on see piirkond koduks arvukatele loomaliikidele. Kõrvemaa on läbi aegade hõreda inimasustusega olnud ning nimigi on algselt tähendanud suurt asustamata metsamassiivi. Sealsed pinnavormid on kujundatud mandrijää tegevuse tulemusena. Seetõttu on piirkonnas ulatuslikke oosistikke ja mõhnastikke. Mõhnade ja ooside vahel leidub hulgaliselt väikesi järvi, eriti Paunküla ümbruses ja Kõrvemaa põhjaosas. Põhjapoolseks piiriks on liivikud, mis on moodustunud vanade jõgede deltadest. Kõrvemaal on esindatud peaaegu kõik Eestis esinevad metsatüübid.

Ida-Harjumaa jääb Lahemaa rahvuspark, mis moodustati 1971 aastal olles nii Eestis kui tolleaegses Nõukogude Liidus kõige esimeseks rahvuspargiks. Lahemaa rahvuspark on justkui koondpilt Eestimaa loodusest, siin on esindatud suur osa Eestile omastest kooslustest. Sellel 1/3 Ida-Harjumaale jääval Lahemaa territooriumist asub rohkelt rändrahne nende hulgas Eesti kõrgeim Jaani-Tooma suurkivi.

Ida-Harjumaa on Põhja-Eesti kõige saarterohkem piirkond. Kireva ajaloo ja loodusega Kolga lahe väikesaarte kaitseks on loodud maastikukaitseala. Saarte asustus algas Rammu saarelt 1715. aastal kui sinna asusid kaks Soome rannikult tulnud rootslast ja lõppes aastal 1952. Kolga lahes leidub Eesti mõistes küllaltki suuri saari nagu Rammu (111,83 ha) ja Pedassaar (90 ha), kuid leidub ka alla hektari suuruseid saari (Umblu, Allu), mis on koduks arvukatele lindudele. Lindude pesitsemise tõttu on suurel osal saartest varasuvine liikumiskeeld kuni 20. juulini. Harjumaa üks omanäolisemaid saari on Mohni Lahemaa

rannikul, mille rohked nõmmed teevad saarest ühe kõige põhjamaisema ilmega saare Eestis.

3.2. Kultuurilugu

Ida-Harjumaa asustamine ulatub aastatuhandete taha. Rebala muinsuskaitsealal asuvad paari aastatuhande vanused külad ja kultuurmaastik, mille rikkaliku ajaloopärandi osaks on Eesti vanimad ja esinduslikumad kivistkalmused 8.-7. sajandist eKr. Ida-Harjumaad ilmestavad lisaks hulgalistele muinaskalmistutele ka linnamäed. Leiumaterjal linnamägedest Ida-Harjumaal viitab samuti asustusele, mis võib pärineda vahemikust III aastatuhat eKr.-I aastatuhat. Kui Iru ja Jägala linnamägedelt on väljakaevamiste käigus leitud rohkelt muistsete asulate jäänuseid eKr, siis Muuksi linnamäel on enim jälgi viikingiajast 8-11. sajandist. I aastatuhande keskpaigast eKr. on pärit ka läheduses asuv Muuksi kalmeväli - Hundikangrud, mis on oma ligi 100 kalmega Eesti suurim kivistkalmuse leiuhoone. Kuusalu vallas paikneb Eesti väikseim linnusehoone – Kiiu vasallilinnus, oletatavasti 16. sajandist. Ida-Harjumaad iseloomustab suur kultuskivide rohkus, mida on kasutatud erinevate maagiatega seotud rituaalides. Näiteks Rae vallast on leitud üle 100 kultusekivi.

Harjumaa mõisaarhitektuur kujunes välja 18-19 saj., kui mõisaansamblid koos sinna juurde kuuluvate parkidega said maastikuarhitektuuri kauniks osaks. Siin leidub Eesti suurim ja üks esimesi Eesti aladele rajatud mõisatest – Kolga mõis, mida on mainitud juba 13. sajandil ning mis on tugevalt mõjutanud Ida-Harjumaa arengut. Samuti on Kolga üks vähestest Põhjasõja purustusteta üle elanud mõisatest Harjumaal. Üks paremini restaureeritud mõisaid on barokkstiilis Maardu mõis ning üks paremini säilinud tervikansamblitest Eestis 15 sajandist pärit Anija mõisakompleks. Harjumaa tuntuimaks mõisnikuks on olnud Pontius De la Gardie kellele Rootsi kuningas Johan III kinkis mõisa 1581. aastal. De la Gardie pani aluse võimsale suguvõsale, mille liikmed mängisid suurt rolli Rootsi ajaloos ning olid ühtlasi ka suurmaavaldajad ja mõisaomanikud Eestis. Pontus De la Gardie pojatütar abiellus krahv Gustav Otto Stenbockiga, kelle pärijate käes püsis Kolga mõis Eesti Vabariigi maareformini, mõisasüda aga veel pärast sedagi.

Ajaloopärandi heade näidetena väärivad märkimist keskajast pärit Saha kabel, Jõelähtme ja Kuusalu kirikud. Kuusalu kirikut arvatakse Põhja-Eesti üheks kõige vanemaks kivist pühakojahooneks, mille arvatavasti rajasid 13. sajandil Kolgas paiknenud abikloostri tsistertslastest mungad Gotlandilt. Kirik on haruldane ka selle poolest, et erinevalt teistest kirikutest Eestis on see munkade tavade järgi rajatud pühade allikate kõrvale nõkku, mitte kõrgeimale kohale.

Rannäärsete külade asustuslugu algab 13. sajandi paiku. Rannakülasid hilisemal perioodil iseloomustab tihe läbikäimine põhjanaabritega. Piiritusetransiit Eesti ja Soome vahel algas 19. sajandil ning kestis 1930-ndate lõpuni, mis muutis ka tolleaegsed rannakülad jõukateks. Viinistu kaluriküla oli 1920.–1930. aastatel üks meie põhjaranniku üks jõukamaid külasid ja olulisemaid salakaubaveo keskusi. Salakaubavedu läks Viinistul hästi ka tänu juba pikaaegsele läbikäimisele põhjanaabritega. Selle tulemusena elas Viinistul soomlasi ja Soome rannikul Viinistust pärit inimesi.

Esimesed kindlad andmed talurahvakoolide kohta Harjumaal pärinevad 1680. aastatest. Kultuurielu elavneb alles 19. saj. lõpul. Ida-Harjumaaga on seotud mitmeid kultuuriloos olulisi inimesi. Eduard Ahrens (1803-1863) - uue kirjaviisi väljatöötaja, uut tüüpi eesti keele grammatika autor ning Kuusalu kiriku pastor. Kirjandusklassik Anton Hansen Tammsaare (1878-1940) elas aastatel 1914-1919 oma vanema metsavahist venna Jüri Hanseni juures Oru talus Koitjärvel. Teoses „Kõrboja peremees“ põhinevad kirjaniku looduskirjeldused Kõrvemaa maastikest tema Kotijärve eluperioodist. Siit pärinevad paljud tegelaskujud ning sündmused, mis paljuski on autobiograafilised. Näiteks Anna prototüübi, Laane talu peretütre Leeniga käis Tammsaare aastate vältel ümbruskonnas jalutamas.

Kuusalu vallast Saunja külast on pärit Gustav Vilbaste (1885-1967), Eesti esimene looduskaitseinspektor, kes oli ka aktiivne loodusteaduste populariseerija, pedagoog ning kodukandi vanavara, rahvaluule ning murdekeelse sõnavara innukas koguja ja uurija. Kuusalu vallas on sündinud Veljo Tormis (1930), kes on andnud suure panuse koorimuusikasse ning on ka üks tunnustatumatest koorikomponistidest maailmas. Raasiku vallast on pärit Gustav Ernesaks (1908-1993), Eesti üks tuntumaid heliloojaid ja koorijuhte ning Eesti kooriliikumise juht poole sajandi vältel. Sealt on pärit ka riigitegelane Kaarel Eenpalu (1888-1942), kes oli Eesti riigivanemaks 1932.a.

Ida-Harjumaal on väga oluline roll Eesti iseseisvuse saavutamisel, nimelt siin otsustas noor Eesti sõjavägi Eesti Vabariigi saatus Vabadussõjas peatades punaarmee pealetungi. Otsustavaks lahinguks võib pidada Valkla lahingut, mida praegu tähistab mälestuskivi Valkla külas. Siin oli punaarmee jõudnud vaid 30 kilomeetri kaugusele pealinnast, edasitungimine oleks tähendanud noore vabariigi surma. 3. jaanuari lahingus 1919 löid noor sõjavägi ning vabatahtlikud koolipoisid rünnaku tagasi. See oli esimene kord kui Eesti sõjavägi vaenlase tagasi tõrjus ja ise peale tungis. 7. jaanuaril algas üldpealetung, kuu aja pärast tõrjusid nad vaenlase Narva taha. Murdelahingud toimusid neil päevil ka mujal Ida-Harjumaal: Kehras, Ardus, Voosel, Anija-Priskel, Vetlas jne.

4. TEEMAMARSRUUDID

4.1. Üldmarsruudid

Koostatud on kaks üldmarsruuti, mõlemad on mõeldud läbimiseks sõiduauto või bussiga ühe päeva jooksul. Üldmarsruut sisaldab Ida-Harjumaa kõige tähtsamaid turismiobjekte ning sobib neile kes soovivad saada ülevaadet piirkonnast. Marsruudid katavad Aegviidu, Anija, Jõelähtme, Kadrina, Kiili, Kuusalu, Kose, Kõue, Raasiku, Rae, Viimsi valla, Loksa ja Maardu linna.

4.1.1 Üldmarsruut I

Kulgeb järgmiselt: 1) Viimsi Vabaõhumuuseum, Rannarahva Muuseum 2) Rootsi-Kallavere küla, 3) Rebala muuseum, 4) Jägala juga, 5) Kiiu torn, 6) Muuksi linnamägi, 7) Kolga mõis, 8) Viru raba, 9) Viinistu, 10) Jaani-Tooma suurkivi, 11) Neeruti matkarajad 12) Aegviidu rongijaam 13) Anija mõis.

1) Viimsi Vabaõhumuuseum on rajatud ajaloolise Kingu talu maadele. Muuseumi territooriumil on kolm rannatalu: Kingu, Krügeri ja Silberfeldti. Muuseumis saab külastaja tutvuda randlase eluoluga Kingu talu näitel ning Silberfeldti kalurimajakesega. Talu maal paiknevad lisaks ka rekonstrueeritud väikesed kalurielamud. Näha saab võrgukuure, paadivinnu ja vabesid ning kalurite igapäevatööks vajalikke esemeid. Koos keldri, lautade,

võrgukuuride ja paadivinnadega kajastab terve kompleks tõepäraselt rannakaluri muistset elutegevust. Samuti on külastajal võimalik jalutada muuseumis, pidada piknikke ja osaleda erinevatel laatadel ning kultuuriüritustel.

Rannarahva Muuseumis saab külastaja tutvuda randlaste varasema ajalooga – kiviajast muinasaja loojanguni; muuseumi teisel korrusel on välja pandud randlaste ajalugu 19. saj. lõpust / 20. saj algusest kuni 1940 aastateni. Lisaks on muuseumis mitmeid rannarahva ajalugu tutvustavaid ajutisi näitusi, Kirovi kolhoosi tutvustav väljapanek ja kunstigalerii.

2) Rootsi-Kallavere küla on üks kontrastseimad paiku Eestis, kuhu president Lennart Merile meeldis oma väliskülalisi tuua. Nimelt asub arhailine külakompleks otse Maardu linna paneelmajade külje all. Siin on võimalus jäädvustada samale pildile paneelmaja ja vana talumaja. Küla on kirjalikes allikates esmakordselt nimetatud 1241. aastal. MTÜ Rootsi-Kallavere Küla Seltsi eestvedamisel on külla rajatud muuseum, mis asub rekonstrueeritud endises laudahoones.

3) Rebala muinsuskaitseala on rikkaliku ajaloopärandiga iidne kultuurmaastik - 74 km² suurusel kaitsealal on enam kui 300 arheoloogiamälestist nooremast kiviajast alates ning mitmeid külasid, mille vanus ulatub paarituhanda aasta taha. Rebalas on näha iidne põllumajandusmaastik, muinaspõllud on umbes 2000 aasta vanused, mille jälgi võib leida põldude läheduses paiknenud põllukivihunnikute ja põllupeenarde järgi. Muistsetest põllupeenardest on aegade jooksul kujunenud kiviaiad. Rebala muuseumi kõrval on näha Eesti vanimad ja esinduslikumad kivikirstkalmed, mis on rajatud hilispronksiajal – 8.-7. saj eKr. Kostivere karstiala on Harjumaa suurim. Seal on ka üks karstisild ning omapärased jäänukpangad, nn. "kiviseened". Muistendid räägivad, et urkeaugud on teinud Vanapagan kui pea maa alt välja pistis.

4) Jägala juga on Eesti kõrgeim looduslik juga, kõrgusega 7,8 m. Vesi on kulutanud aastatuhandete jooksul klindiserva, mille tulemusel on tekkinud ligi 300 m pikkune ja 12-14 m sügavune järskude kallastega org. See koht on kõigi eelduste järgi olnud muistne kultuspaik. Jägala juga on looduskauis kõikidel aastaegadel, eriti aga kevadise suurvee ja talviste jääpurikate aegu kui tekib massiivne jääsein.

5) Kiiu torn ehk **Kiiu vasallilinnus** ehk **Kiiu mungatorn** rajati oletatavasti 1520. aasta paiku kohaliku mõisniku Fabian von Tiesenhauseni poolt kindlustatud tornelamuks. Kiiu torn vasallilinnusena on Eesti väikseim linnuseehitis. Tornis on neli korrust, väljastpoolt ümbritseb kivimüüri puidust ringrõdu. Sõja korral kasutati eluruumina vaid II korrust, ülejäänud korrused on puht kaitseotstarbelised, millest annavad tunnistust ka 11 erineva kujuga laskeava. Ühelt korruselt teisele pääseb müüritreppi mööda. Kiiu tornlinnuse muudab Baltimaades erandlikuks III korrust ümbritsev taladele toetuv kaitsekäik.

6) Muuksi linnamägi

Muuksi linnuse põhiülesanne oli arvatavasti rannavalve ja majakaks olemine. Leiumaterjali (savinõude killud) vanem osa pärineb I aastatuhandest eKr. Kolmnurkse põhiplaaniga 5300 m² suurusel linnuseala kaitseb põhja poolt looduslikult järsk ja kõrge klint, kergesti rünnatavat lõunakülge aga kaarjas kivimüür. Tugevasti varisenud vall ulatub praegu kõrgemates kohtades 1,5 meetrini. Muuksi linnamäelt avanevad kaunid vaated merele ja pangaalusele metsale. Linnamäel olev Põhjätähe monument meenutab Eesti-Soome

relvavendlust eelmise sajandi lahingutes. Linnamäe läheduses on Hundikangrud, Eesti suurim kivistkalmete leiukoht – kalmeid on siin ligi 100.

7) Kolga mõisa kirjutatud ajalugu algab 13. sajandist. Mõis oli mungakloostri omanduses 16. sajandi alguseni. Seejärel vahetas mõis korduvalt omanikke kuni 16. sajandi lõpuni, mil algas De la Gardiede periood Kolgas Sellest ajast kuni Liivi sõja alguseni 1558. a vahetas mõis korduvalt omanikke. Jacob De la Gardie tütar abiellus Rootsi kindral-admirali ja feldmarssali Gustav Otto Stenbockiga 1658. a. Sellest ajast algab Kolgas Stenbockide periood, kelle järeltulijate omandis on mõis ka tänapäeval. 18. sajandi teine pool oli Kolgas mõisamajanduse üleminekuaeg. Viina põletamisega sissetulekud suurenesid ja hakati hoogsalt ehitama. 18. sajandi lõpul kujunes välja ka mõisa hoonestus sellisena nagu seda praegu näha võime. 19. sajandi algul seoses klassitsistliku stiili võidulepääsuga olid Kolgas järjekordsed ümberehitused. Peahoonet laiendati ja see sai praeguse välisilme. Siseruumide kujundus muutus eriti luksuslikuks. Ühte lossitiiba ehitati uus saal. Ka olemasolev park kujundati inglise metsapargi stiilis ümber arvestades kohalikke puulike ja maastiku omapära. Kolga mõisa kohta on arvukalt kummituslegende. Kolga mõisa valitsejamaja teisel korrusel asub Muuseum, mis omab mitmekesist etnograafiakogu.

8) Viru raba ehk Virusoo looduse õpperada on üks Eesti parima ligipääsuga sooradasid. Rada läbib Lahemaale iseloomuliku metsa ja rabamaastiku. Rada on 3,5 km pikk, ja läbitav igal aastaajal. Õpperada tutvustab rabataimestikku, endiseid liivaluiteid, vallseljakut ja nõmmemetsa. Läbi raba kulgeb laudtee, mille keskel on vaatetorn. rada on tähistatud ja viidastatud. Viru raba põhjapoolses otsas oli varem turbamaardla, seal näeb millist mõju turbakaevandamine looduskeskkonnale avaldab. 5 kilomeetrine ring on võimalik, tulles tagasi alguspunkti piki raba serva.

9) Viinistu on enam kui 600-aasta vanuses väike kaluriküla. Pärast kolhoosiaegse kalatööstuse hoonetekompleksi renoveerimist sai Viinistu küla oma kunstimuuseumi, kus asub Viinistul sündinud Jaan Manitski kunstikogu. endise kalatööstuse veemahutitest ümberehitatud näitusesaalides saab nautida sadade eesti kunstnike loomingut läbi aegade, nii baltisaksa kui Tartus tegutsenud Pallase koolkonna kunstnike töödest kaasaegse Eesti kunstini.

10) Jaani-Tooma suurkivi on Eesti kõrgeim rändrahn, mis asub Kasispea külas. Selle ümbermõõt on 27,6 m, pikkus 11,8 m, laius 8,6 m ja kõrgus 7,6 m.

11) Neeruti maastikukaitseala asub Lääne-Virumaal Kadrina vallas. Kaitsealalt leiab Eesti kõige esinduslikuma oosistiku. Oosidel ja mõhnadel kasvab liigirikas salumets, lohkudes paiknevad väikesed järved ja suviti kuivaks jäävad järvikud. Neerutit on nimetatud ka Eesti jääaja muuseumiks. Mitmed matkarajad on puudel tähistatud eri värvidega ja saavad alguse Kuresöödilt.

12) Aegviidu rongijaam

Kõrvemaa südames paiknev Aegviidu hakkas arenema 17. saj Tallinn - Tartu tee äärde rajatud postijaama ümber. Vaheldusrikka reljeefiga metsade- ja järvederohkesse paika

rajasid aadlikud oma suvilaid, 19. saj lõpul, pärast Tallinn - Peterburi raudteeliini rajamist (1870) kujunes Aegviidu tallinlaste armastatud väljasõidukohaks, hiljem ka matka- ja suusakeskuseks. Säilinud on algupärased, rohke puitdekooriga jaamahooned ja veetorn.

13) Anija mõis

Mõisast on esimesi kirjalikke teateid 1482. aastast. Hoonet on erinevatel aegadel korduvalt ümber ehitatud. Oma praeguse varaklassitsistliku ilme sai mõisa häärber 19. sajandi algul. Mõisakompleks on üks paremini säilinud tervikansamblitest Eestis. Mõisa park on unikaalne võõrpuuliikide rohkuse poolest ja on looduskaitse alla võetud. Aastate 1921-2002 asus mõisas kool. 1919 mõis võõrandati. Praegusel ajal on mõisas raamatukogu.

4.1.2 Üldmarsruut II

Kulgeb järgmiselt: 1)Eesti Vabadusvõitluse muuseum, 2)Pikavere mõis 3)Paunküla maastikukaitseala, 4)Viikingite küla, 5) Siniallikad 6)Tuhala nõiakaev, 7)Polli loomaaed.

1) Eesti Vabadusvõitluse muuseum

Lagedil, Pirita jõekäärus olevas Külma pargis asub hetkel Eestis ainuke sõjamuuseum, kus eksponeeritakse nii eelmistes sõdades kui Teises Maailmasõjas kasutusel olnud sõjatehnikat, relvi, sõjaväevorme ning palju muud. Muuseumi omanikuks on mittetulundusühing, mille juhatajaks on muuseumi asutaja Johannes Tõrs. Muuseumis on väljapanekud nii Eesti Vabadussõjas, kui Teises Maailmasõjas võidelnud eesti väeosade kohta. Esindatud on peaaegu kõik sõjaväevormid, mida eesti sõdurid neis sõdades on kandnud. Hoone keldris on suur, erinevatel ajaperioodidel kasutatud käsirelvade kogu. Muuseumi stendidel olevad väljapanekud kajastavad eestlaste osalust möödunud sõdades, sõjasündmusi, tuntud sõjaväejuhte ja nende elusaatusi. Samuti on väljapanekute hulgas palju sõjaajalugusid ja sõjas osalenute mälestusi kajastavaid raamatuid, dokumente ja sümbolikat.

2) Pikavere mõisa on esmamainitud 1446. aastal. Mõis on olnud erinevate valdajate käes. 1939-40 aastatel ehitati hoone koolimajaks ümber, tehes ta keskosa kahekorruseliseks ja muutes osalt akende kuju. Hoones paikneb kool praegugi, kuigi ajavahemikul 1978-87 ta ei tegutsenud.

3) Paunküla maastikukaitseala Paunküla maastikukaitseala on moodustatud ooside ja järvede kaitseks. Paunküla maastikukaitseala kuulub Kõrvemaa metsade regiooni. Ala on vahelduva reljeefiga, kus oosid vahelduvad märgade metsade ja järvedega. Kaitsealal paikneb loode-kagusuunaline Paunküla oosistik, mille vahel termokarstilise tekkega lehtrites asub 10 väiksemat järve

4) Viikingite küla on üha täienev kompleks, kus püütakse taaselustada Eestis vähekaasitud viikingite aega (8-11 sajand). Võimalus on korraldada nii firmaüritusi kui tulla perega aega veetma. Kohapeal on võimalik püüda forelli, lasta vibu, mängida erinevaid muinasaja stiilis mängu, süüa ja majutada.

5) Siniallikad

Saula silla lähedal, umbes 200 m kaugusel Tallinna-Tartu maanteest asuvad Pirita jõe kaldal looduslikult ilusad Saula Siniallikad. Allikaid on kolm, nende kogupindala ulatub 700 ruutmeetrini. Igal allikal on erinev värvitoon (sinine, valge, mustjas), mida põhjustab põhjapinnase värvivarjund ning valguse peegeldumine allika põhjas hõljuvatelt liivaosakestelt läbi täiesti selge veekihi. Allikate vees on rohkesti vee "üleskeemise" kohti. Saula ohvriallikad on muistsetest aegadest tuntud ning rahvajutu järgi aitab vesi haiguste vastu. Lisaks allikatele on Saulas muinasasulakoht, mille vanimad leiud pärinevad meie ajaarvamise eelsest I aastatuhandest. Ümbruskonnas on kaitse alla võetud ka mitu väikeselohulist kultusekivi.

6) Tuhala Nõiakaev

Asub Tuhala karstialal Kose vallas. Karstialal kaob Tuhala jõgi maa alla, voolab seal paljude harudena ligi 1,5 km ja ilmub siis suurte allikadena maapinnale. Karstiorus on üle 80 vee neeldumise koha, milledest suurematele on rahvas nimesid pannud nagu Ämmaauk, Kihu kurisu, Virulaseorg, Kirstu auk. Tuhala Nõiakaev hakkab keema 100 liitrit sekundis vaid siis kui Tuhala jões vee vooluhulk on vähemalt 5000 liitrit sekundis. Kaevu sügavus on 2,4 m ja selle vesi on soopäritolust tingituna veidi pruunikas. Teadlaste arvates on Nõiakaev unikaalsemaid loodusnähtusi Euroopas. Huvitavat vaatepilti saab näha ühest päevast kuni kolme nädalani. Rahvapärinus ütleb - Nõiakaev hakkab keema kui Tuhala nõiad kaevus vihtlevad. Lisaks Nõiakaevule võib 2,5 kilomeetriselt matkarajal näha kõiki tüüpilisi karstivorme. Läheduses on 11 muistset asulakohta, 30 väikeselohulist kultusekivi, 3 kivist kalmet, 4 hiiekohta jm.

7) Polli loomaaed

Tuhala Nõiakaevu vahetus naabruses asub Polli loomaaed ca 20 loomaliigiga. Lastel on võimalik sõita poni või hobusega ja lubatud loomi toita.

4.2. Loodusmarsruudid

4.2.1 Loodusmarsruut I

Loodusmarsruut annab ülevaate piirkonna erinevatest kooslustest ja geoloogilistest vaatamisväärsustest. Kõik marsruudis pakutavad loodusrajad ei ole ühe päevaga läbitavad. Kuid radasid on võimalik läbida ka osade kaupa ning turistidel on võimalik teha valik neile huvipakkuvatest loodusradadest. Loodusmarsruut hõlmab Jõelähtme, Kuusalu, Kadrina ja Anija valda.

Loodusmarsruut kulgeb järgmiselt: 1)Rebala muinsuskaitseala 2)Kostivere karstiaala, 3)Jägala juga, 4)Muuksi linnamägi, 5)Turje kelder, 6)Nõmmeveski, 7)Joaveski, 8)Neeruti matkarada, 9)Uuejärve matkarada.

1) Rebala muinsuskaitseala on rikkaliku ajaloopärandiga iidne kultuurmaastik - 74 km² suurusel kaitsealal on enam kui 300 arheoloogiamälestist nooremast kiviajast alates ning mitmeid külasid, mille vanus ulatub paarituhande aasta taha. Rebalas on näha iidne põllumajandusmaastik, muinaspõllud on umbes 2000 aasta vanused, mille jälgi võib leida põldude läheduses paiknenud põllukivihunnikute ja põllupeenarde järgi. Muistsetest põllupeenardest on aegade jooksul kujunenud kiviaiad. Rebala muuseumi kõrval on näha Eesti vanimad ja esinduslikumad kivist kalmed on rajatud hilispronksiajal – 8.-7. saj eKr.

2) Kostivere karstia on Harjumaa suurim. Seal on ka üks karstisild ning omapäraseid jäänukpangad, nn. "kiviseened". Muistendid räägivad, et urkeaugud on teinud Vanapagan kui pea maa alt välja pistis.

3) Jägala juga on Eesti kõrgeim looduslik juga, kõrgusega 7,8 m. Vesi on kulutanud aastatuhandete jooksul klindiserva, mille tulemusel on tekkinud ligi 300 m pikkune ja 12-14 m sügavune järskude kallastega org. See koht on kõigi eelduste järgi olnud muistne kultuspaik. Jägala juga on looduskauis kõikidel aastaaegadel, eriti aga kevadise suurvee ja talviste jääpurikate aegu kui tekib massiivne jääsein.

4) Muuksi linnamägi

Muuksi linnuse põhiülesanne oli arvatavasti rannavalve ja majakaks olemine. Leiumaterjali (savinõude killud) vanem osa pärineb I aastatuhandest eKr. Kolmnurkse põhiplaani 5300

m² suurust linnuseala kaitses põhja poolt looduslikult järsk ja kõrge klint, kergesti rünnatavat lõunakülge aga kaarjas kivimüür. Tugevasti varisenud vall ulatub praegu kõrgemates kohtades 1,5 meetrini. Muuksi linnamäelt avanevad kaunid vaated merele ja pangaalusele metsale. Linnamäel olev Põhjätähe monument meenutab Eesti-Soome relvavendlust eelmise sajandi lahingutes. Linnamäe läheduses on Hundikangrud, Eesti suurim kivistkalmete leiukoht – kalmeid on siin ligi 100.

5) Turje kelder. Vesi langeb nelja meetri kõrguselt pakerordi lademe liivakivikaldast. Joa teeb erandlikuks see, et ta on üks vähestest liivakivilt laskuvatest jugadest. Aegade jooksul on vesi ja jää tekitanud siia koopa, mis eemalt suure võlvitud keldrina paistab. Koobas on nime saanud üleval klindil asuva Turje pere järgi. Juga on tavaliselt veevaene, välja arvatud sulamise ajal. Turje keldri kohta räägib rahvajutt, et see olnud Vanapagana viinakelder. Vee asemel nirisenud kaldast viin, mida imekaunid sortsineid müünud.

6) Nõmmeveski juga on Kuusalu vallas on 1,2 m kõrgune Lahemaa kõige veerikkam juga. Nõmmeveski juga asub Valgejõesel. Vee kulutaval toimel taganeb juga pidevalt, seda märgib ka kanjonorg peaaugust allpool. 1920. aastate lõpul ehitati Nõmmeveskile varasema vesiveski asemele hüdroelektrijaam, millest praegu on säilinud varemed ja pealevoolukanal.

7) Joaveski joastik asub Harju ja Lääne-Viru maakonna piirimaal Joaveski külas. Joastik asub Loobu jõel. 160 meetri ulatuses on jõel kuus 0,5–1,1 meetri kõrgust astangut. Aastal 1898 ehitati jõele hüdroelektrijaam, mis varustas vastloodud papivabrikut. Ehituseks vajaminev paekivi raiuti Loobu jõesängist, mistõttu endine 4 meetri kõrgune **Joaveski juga** muutus kuueastanguliseks joastikuks.

8) Neeruti maastikukaitseala asub Lääne-Virumaal Kadrina vallas. Kaitsealalt leiab Eesti kõige esinduslikuma oosistiku. Oosidel ja mõhnadel kasvab liigirikas salumets, lohkudes paiknevad väikesed järved ja suviti kuivaks jäävad järvikud. Neerutit on nimetatud ka Eesti jääaja muuseumiks. Mitmed matkarajad on puudel tähistatud eri värvidega ja saavad alguse Kuresöödilt.

9) Uuejärve matkarada

6 km pikkuse matkarada algab Piibe maantee 32. kilomeetril Uuejärve tee äärest. Rada on tähistatud infotahvlitega, rajal leidub nii laudteid kui purdeid. Raja alguses on männinoorendikus rohkelt põdrakahjustusi. Edasi kulgeb rada läbi harvendusraiega väärastatud metsa, tiheda põõsarindega sürjametsa ja viib endise jõuka Laudissalu talu asukohta, mida meenutavad suured jalakad. Siit läheb edasi läbi metsa Vargamäe - Sillaotsa oosile, mis kulgeb piki Laudissalu raba serva, seejärel tagasi teel läheb rada läbi künklikus metsas paiknenud nõukogude sõjaväe laagripaiga.

4.2.2 Loodusmarsruut II

Loodusmarsruut hõlmab Kose ja Kõue valda. Loodusmarsruut kulgeb järgnevalt: 1) Siniallikad, 2) Paunküla maastikukaitseala, 3) Paunküla veehoidla, 4) Tuhala nõiakaev

1) Siniallikad

Saula silla lähedal, umbes 200 m kaugusel Tallinna-Tartu maanteest asuvad Pirita jõe kaldal looduslikult ilusad Saula Siniallikad. Allikaid on kolm, nende kogupindala ulatub 700 ruutmeetrini. Igal allikal on erinev värvitoon (sinine, valge, mustjas), mida põhjustab põhjapinnase värvivarjund ning valguse peegeldumine allika põhjas hõljuvatelt liivaosakestelt läbi täiesti selge veekihi. Allikate vees on rohkesti vee "üleskeemise" kohti. Saula ohvriallikad on ammu ajast tuntud ning rahvajutu järgi aitab vesi haiguste vastu. Lisaks allikatele on Saulas muinasasulakoht, mille vanimad leiud pärinevad meie ajaarvamise eelsest I aastatuhandest. Ümbruskonnas on kaitse alla võetud ka mitu väikeselohulist kultusekivi.

2) Paunküla maastikukaitseala. Paunküla maastikukaitseala on moodustatud ooside ja järvede kaitseks. Paunküla maastikukaitseala kuulub Kõrvemaa metsade regiooni. Ala on vahelduva reljeefiga, kus oosid vahelduvad märgade metsade ja järvedega. Kaitsealal paikneb loode-kagusuunaline Paunküla oositik, mille vahel termokarstilise tekkega lehtrites asub 10 väiksemat järve

3) Paunküla veehoidla Kõue vallas on Eestis suuruselt teine veehoidla. Veehoidla rajati Pirita jõe ülemjooksule Ülemiste järve veerežiimi reguleerimiseks 1960.a. Pirita jõe

paisutamisega Paunküla ja Ardu külade vahel. Paunküla veehoidla on kõige saarterikkam (saari ja saarekesi üle 30) siseveekogu Eestis, neist suuremad Seapilli, Tudre, Mustakannu ja Mesipuu saar. Veehoidla on ideaalne koht aastaringseks kalastamiseks. Samuti leidub arvukalt veelinde.

4) Tuhala Nõiakaev asub Tuhala karstialal. Karstialal kaob Tuhala jõgi maa alla, voolab seal paljude harudena ligi 1,5 km ja ilmub siis suurte allikatena maapinnale. Karstiorus on üle 80 vee neeldumise koha, milledest suurematele on rahvas nimesid pannud nagu Ämmaauk, Kihu kurisu, Virulaseorg, Kirstu auk. Tuhala Nõiakaev hakkab keema 100 liitrit sekundis vaid siis kui Tuhala jões vee vooluhulk on vähemalt 5000 liitrit sekundis. Kaevu sügavus on 2,4 m ja selle vesi on soopäritolust tingituna veidi pruunikas. Teadlaste arvates on Nõiakaev unikaalsemaid loodusnähtusi Euroopas. Huvitavat vaatepilti saab näha ühest päevast kuni kolme nädalani. Rahvapärinus ütleb - Nõiakaev hakkab keema kui Tuhala nõiad kaevus vihtlevad. Lisaks Nõiakaevule võib 2,5 kilomeetriselt matkarajal näha kõiki tüüpilisi karstivorme. Läheduses on 11 muistset asulakohta, 30 väikselohulist kultusekivi, 3 kivikalmet, 4 hiiekohta jm.

4.3. Rongi ja jalgrattamarsruut

Marsruut on koostatud jalgrattaga liiklejatele, rongi kasutatakse ainult linnast välja (Tallinn-Lagedi) sõiduks, et pakkuda ühe päeva jooksul jalgrattaga liiklejale. Marsruut hõlmab Rae, Jõelähtme ja Viimsi valda.

1) Eesti Vabadusvõitluse muuseum

Lagedil, Pirita jõekäärus olevas Külma pargis asub hetkel Eestis ainuke sõjamuuseum, kus eksponeeritakse nii eelmistes sõdades kui Teises Maailmasõjas kasutusel olnud sõjatehnikat, relvi, sõjaväevorme ning palju muud. Muuseumi omanikuks on mittetulundusühing, mille juhatajaks on muuseumi asutaja Johannes Tõrs. Muuseumis on väljapanekud nii Eesti Vabadussõjas, kui Teises Maailmasõjas võidelnud eesti väeosade kohta. Esindatud on peaaegu kõik sõjaväevormid, mida eesti sõdurid neis sõdades on kandnud. Hoone keldris on suur, erinevatel ajaperioodidel kasutatud käsirelvade kogu. Muuseumi stendidel olevad väljapanekud kajastavad eestlaste osalust möödunud sõdades, sõjasündmusi, tuntud sõjaväejuhte ja nende elusaatusi. Samuti on väljapanekute hulgas palju sõjaajalugusid ja sõjas osalenute mälestusi kajastavaid raamatuid, dokumente ja sümbolikat.

2) Saha kabel on eestlaste muistse pühapaiga kohale ehitatud üks esimesi ristiusu kantse. Rahvapärimuse kohaselt on see isegi 50 aastat vanem Tallinna linnast ning asutatud piiskop Fulco poolt. Praegune kabel on ehitatud tõenäoliselt samal ajal kui Pirita kloostergi, s.o. 15. saj II veerandil. Meremeeste kaitsepühakule Nikolausele pühitsetud Saha kabel kuulus alates 16. sajandist Jõelähtme kiriku juurde. On teada, et kabel oli väga viletsas seisus juba 1725. aastal. Lagunenud kabel taastati 1968.-71. aastate restaureerimistööde käigus.

3) Maardu mõisa on mainitud juba 14. sajandil. 17. sajandil ostis selle Riia kuberner, kelle juhtimisel asuti püstitama barokset kahekorruselist kivist peahoonet. Mõis on üks vähestest Põhjasõja purustusteta üle elanud mõisatest. 1715 sai mõisa omanikuks keisrinna Katariina I ise. Mõisas on peatunud ka Peeter I. Peale Katariina I surma vahetas mõis korduvalt omanikke ning viimseks jäi 1919 a Otto von Bravern. Aastaid tegutses mõisas kool ja praegu kuulub see Eesti Pangale.

4) Kostivere karstiaia on Harjumaa suurim. Seal on ka üks karstisild ning omapärased jäänukpangad, nn. "kiviseened". Muistendid räägivad, et urkeaugud on teinud Vanapagan kui pea maa alt välja pistis.

5) Rebala muinsuskaitseala on rikkaliku ajaloopärandiga iidne kultuurmaastik - 74 km² suurusel kaitsealal on enam kui 300 arheoloogiamälestist nooremast kiviajast alates ning mitmeid külasid, mille vanus ulatub paarituhande aasta taha. Rebalas on näha iidne põllumajandusmaastik, muinaspõllud on umbes 2000 aasta vanused, mille jälgi võib leida põldude läheduses paiknenud põllukivihunnikute ja põllupeenarde järgi. Muistsetest põllupeenardest on aegade jooksul kujunenud kiviaiad. Rebala muuseumi kõrval on näha Eesti vanimad ja esinduslikumad kivikirstkalmed on rajatud hilispronksiajal – 8.-7. saj eKr.

6) Jägala juga on Eesti kõrgeim looduslik juga, kõrgusega 7,8 m. Vesi on kulutanud aastatuhandete jooksul klindiserva, mille tulemusel on tekkinud ligi 300 m pikkune ja 12-14 m sügavune järskude kallastega org. See koht on kõigi eelduste järgi olnud muistne kultuspaik. Jägala juga on looduskauis kõikidel aastaagadel, eriti aga kevadise suurvee ja talviste jääpurikate aegu kui tekib massiivne jääsein.

7) Rootsi-Kallavere küla on üks kontrastseimad paiku Eestis, kuhu president Lennart Merile meeldis oma väliskülalisi tuua. Nimelt asub arhailine külakompleks otse Maardu linna paneelmajade külje all. Siin on võimalus jäädvustada samale pildile paneelmaja ja vana talumaja. Küla on kirjalikes allikates esmakordselt nimetatud 1241. aastal. MTÜ Rootsi-Kallavere Küla Seltsi eestvedamisel on külla rajatud muuseum, mis asub rekonstrueeritud endises laudahoones.

8) Eesti Sõjamuuseum - (Eesti vabastamise sõja muuseum) loodi ametlikult Sõjavägede Ülemjuhataja Johan Laidoneri korraldusel 1919. Muuseum asub Viimsi mõisas ja seal on avatud näitus "Eesti ja külm sõda".

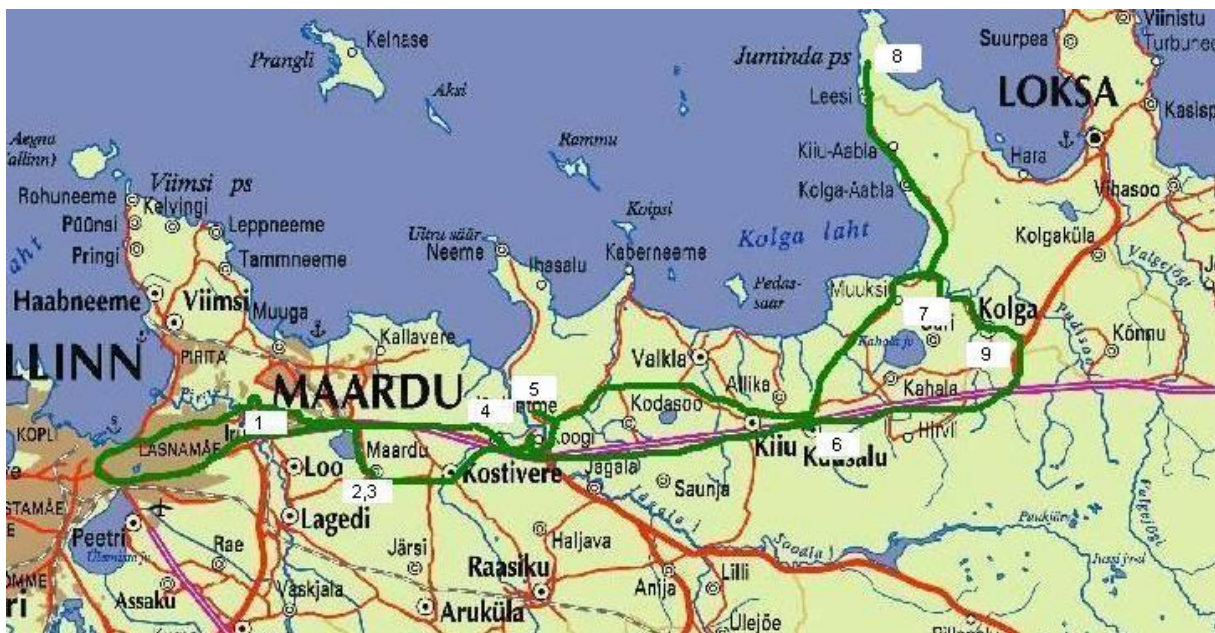
9) Viimsi Vabaõhumuuseum on rajatud ajaloolise Kingu talu maadele. Muuseumi territooriumil on kolm rannatalu: Kingu, Krügeri ja Silberfeldti. Muuseumis saab külastaja tutvuda randlase eluoluga Kingu talu näitel ning Silberfeldti kalurimajakesega. Talu maadel paiknevad lisaks ka rekonstrueeritud väikesed kalurielamud. Näha saab võrgukuure,

paadivinnu ja vabesid ning kalurite igapäevatööks vajalikke esemeid. Koos keldri, lautade, võrgukuuride ja paadivinnadega kajastab terve kompleks tõepäraselt rannakaluri muistset elutegevust. Samuti on külastajal võimalik jalutada muuseumis, pidada piknikke ja osaleda erinevatel laatadel ning kultuuriüritustel.

Rannarahva Muuseumis saab külastaja tutvuda randlaste varasema ajalooga – kiviajast muinasaja loojanguni; muuseumi teisel korrusel on välja pandud randlaste ajalugu 19. saj. lõpust / 20. saj algusest kuni 1940 aastateni. Lisaks on muuseumis mitmeid rannarahva ajalugu tutvustavaid ajutisi näitusi, Kirovi kolhoosi tutvustav väljapanek ja kunstigalerii.

4.4. Mõisate, linnuste ja kirikute marsruut

Mõisate ja linnuste marsruudil käiakse läbi vanad linnuste asukohad Ida-Harjumaal ning külastatakse ka erinevaid mõisaid saamaks aimu eesti valitsejate ajaloost. Mõisate, linnuste ja kirikute marsruut hõlmab järgmisi objekte: 1) Iru linnamägi, 2) Saha kabel, 3) Maardu mõis, 4) Jõelähtme kirik, 5) Kuusalu kirik 6) Jägala linnamägi, 7) Muuksi linnamägi, 8) Juminda 9) Kolga mõis

1) Iru linnamägi

Muistne Iru linnus paikneb Iru maantee sillal lähedal Pirita jõe käänus. Vanimad asustajajäljed Iru pärinevad umbes ajast 2000 aastat e.m.a., kui siin on lühemat aega olnud asula. Palju hiljem, umbes 7. sajandil e.m.a., on mäele tekkinud hilispronksiaja ja varase rauaaja asula, mille ehitusjäänused - hoonealused, kolded jm. on kohati meetri sügavusel. See asula on ulatunud ka linnuse põhjaotsa ette. Leitud on savist valamisvorme, keraamikat, jahve- ja võrgukive, pronksnööpe, pronksist odaots, merevaigutükke, riibitud pinnaga ja tekstiilkeraamikat, samuti siledapinnaliste kausikeste tükke. Iru linnus, mis oli looduslikult hästi kaitstud (nõlvade kõrgus kuni 18 m), jäeti maha 11. sajandil. Põhjuseks

peetakse Pirita veetaseme alanemist maatõusu tagajärjel ja laevatamiseks ebasobivaks muutumist, samuti uue tähtsa asustuskeskuse esiletõusu praeguse Tallinna kohal.

2) Saha kabel on eestlaste muistse pühapaiga kohale ehitatud üks esimesi ristiusu kantse. Rahvapärimuse kohaselt on see isegi 50 aastat vanem Tallinna linnast ning asutatud piiskop Fulco poolt. Praegune kabel on ehitatud tõenäoliselt samal ajal kui Pirita kloostergi, s.o. 15. saj II veerandil. Meremeeste kaitsepühakule Nikolausele pühitsetud Saha kabel kuulus alates 16. sajandist Jõelähtme kiriku juurde. On teada, et kabel oli väga viletsas seisus juba 1725. aastal. Lagunenud kabel taastati 1968.-71. aastate restaureerimistööde käigus.

3) Maardu mõisa on mainitud juba 14. sajandil. 17. sajandil ostis selle Riia kuberner, kelle juhtimisel asuti püstitama barokset kahekorruselist kivist peahoonet. Mõis on üks vähestest Põhjasõja purustusteta üle elanud mõisatest. 1715 sai mõisa omanikuks keisrinna Katariina I ise. Mõisas on peatunud ka Peeter I. Peale Katariina I surma vahetas mõis korduvalt omanikke ning viimseks jäi 1919 a Otto von Bravern. Aastaid tegutses mõisas kool ja praegu kuulub see Eesti Pangale.

4) Jõelähtme kirik on üks Eestimaa vanimaid kirikuid. Puust algkirik rajati arvatavasti taanlaste vallutusperioodil 1220-ndate algul kindluskirikuna. Kirjalikes allikates mainitakse esmakordselt Jõelähtme Neitsi Maarjale pühitsetud kirikut 1241. aastal ning keskaegse läänisüsteemi alusel kuulus see Tallinna Toomkirikule. Praeguse väljanägemise on kirik saanud kolmes suuremas ehitusetapis: - 14. saj I poolel rajati kirik, mille põhiplaani ühtib vaid praeguse pikihoonega, - 15. saj algul ehitati juurde kooriruum ning 1912. a lisati massiivne neogootilik läänetorn, mis asendas 1910. aasta põlengus hävinenud viilutorni. Sisustuses on säilinud hilisrenessansskantsel ja kirikupinke ning barokkaltar.

5) Kuusalu Püha Laurentsiuse kirik on 13. sajandi lõpus tsistertslaste poolt ehitatud kirik ning on üks Põhja-Eesti vanemaid kirikuid. Legendi järgi oli Kuusalu kiriku ehitajaks munk Laurentsius, kelle paganad elusalt põletasid. Munga piinarikast hukkamist meenutab kahe lohuga ohvrikivi, tuntud kui Raja- kui ka Lauritsakivina. Põletamise tähistamiseks on kivisse raiutud kääride ja praadimisresti kujutis. Liivi sõjas sai kirik kannatada ning Põhjasõja ajal viidi ära kirikukellad. 18. sajandil pärast Põhjasõja purustusi, sai kirik barokse torni ning 19. sajandi ümberehituste käigus neogooti ilme. Juurdeehituste tõttu põhja- ja lõunaküljel on kiriku põhiplaani ristikukujuline. Kauaaegseks pastoriks oli keeleteadlane Eduard Ahrens (1803-1863), kes pani aluse eesti keele uuele kirjaviisile.

6) Jägala linnamägi

Neemiklinnus Jägala jõe paremal kaldal jõekäärus, mis hõlmab ligi 3,5 ha. Põhjaküljel on näha otsavall, mille kõrgus välisnõlvalt on 4 m, sisenõlvalt 1 - 1,5 m. Vall, eriti selle läänepoolne osa on lõhkumisjälgedega, linnuseala ebatasane. Otsvallil on peale kivide leitud ka söestunud palke. Leiumaterjal pärineb I aastatuhande keskelt ja lõpust. Linnamäe lääneosas on linnuse rajamisel pealekuhjatud liiva alt leitud neoliitiline (III aastatuhat e. m. a.) kultuurkiht arvuka leiumaterjali (eeskätt keraamika) ja kividest laotud koldeesemetega, mis asetsesid tõenäoliselt elamutes. Kaevati 1920-23.

7) Muuksi linnamägi. Muuksi linnuse põhiülesanne oli arvatavasti rannavalve ja majakaks olemine. Leiumaterjali (savinõude killud) vanem osa pärineb I aastatuhandest eKr.

Kolmnurkse põhiplaaniga 5300 m² suurust linnuseala kaitses põhja poolt looduslikult järsk ja kõrge klint, kergesti rünnatavat lõunakülge aga kaarjas kivimüür. Tugevasti varisenud vall ulatub praegu kõrgemates kohtades 1,5 meetrini. Muuksi linnamäelt avanevad kaunid vaated merele ja pangaalusele metsale. Linnamäel olev Põhjatahe monument meenutab Eesti-Soome relvavendlust eelmise sajandi lahingutes. Linnamäe läheduses on Hundikangrud, Eesti suurim kivikirstkalmete leiukoht – kalmeid on siin ligi 100.

8) Juminda

Juminda poolsaar on Kolga lahe ja Hara lahe vaheline poolsaar Eesti põhjarannikul Lahemaal. Pikkus ligi 13 km, laius lõunaosas kuni 6 km. Keskosa (33 m üle merepinna) on valdavalt kivine, idaküljel astanguline. Suurt osa katab okasmets. Esmakordselt on Jumindat mainitud 1290. a. (Jumentake). Siin on mitmeid Kalevipoja-lugudega seotud paiku. Nii esineb poolsaare tipus, Juminda neemel suur rändkivi-külv - Kolju vare, mis rahvamuistendi järgi on toodud siia Kalevi neitsi põllega. Lähedases Kolju hauas aga ulatunud vesi Kalevipojale ainult üle saapasääre. Nõukogude ajal oli poolsaarel piirivalve poolt rangelt valvatud raketibaas. Juminda poolsaare neeme tipus peeti 1941. a. augustis maailma ohvriterohkem merelahing. Kui Balti laevastikku Tallinnast Leningradi evakueeriti, oli sõjalaevade seas ka reisilaevu sunniviisil kaasa võetud Eesti ja Läti kodanikega. Paarisaja laevalist karavani pommitati lennukeilt, maalt tulistasid kahurid. Hukkunute arv võis olla kuni 25 000 inimest. Hukkus 52 laeva. Lahingu ohvritele püstitati esimene mälestuskivi 1972.

9) Kolga mõisa kirjutatud ajaluga algab 13. sajandist. Mõis oli mungakloostri omanduses 16.sajandi. alguseni. Seejärel vahetas mõis korduvalt omanikke kuni 16. sajandi lõpuni, mil algas De la Gardiede periood Kolgas Sellest ajast kuni Liivi sõja alguseni 1558. a vahetas mõis korduvalt omanikke. Jacob De la Gardie tütar abiellus Rootsi kindral-admirali ja feldmarssali Gustav Otto Stenbockiga 1658. a. Sellest ajast algab Kolgas Stenbockide periood, kelle järeltulijate omandis on mõis ka tänapäeval. 18. sajandi teine pool oli Kolgas mõisamajanduse üleminekuaeg. Viina põletamisega sissetulekud suurenesid ja hakati hoogsalt ehitama. 18. sajandi lõpul kujunes välja ka mõisa hoonestus sellisena nagu seda praegu näha võime. 19. sajandi algul seoses klassitsistliku stiili võidulepääsuga olid Kolgas järjekordsed ümberehitused. Peahoonet laiendati ja see sai praeguse välisilme. Siseruumide kujundus muutus eriti luksuslikuks. Ühte lossitiiba ehitati uus saal. Ka olemasolev park kujundati inglise metsapargi stiilis ümber arvestades kohalikke puulike ja maastiku omapära. Kolga mõisa kohta on arvukalt kummituslegende. Kolga mõisa valitsejamaja teisel korrusel asub Muuseum, mis omab mitmekesist etnograafiakogu.

4.5. Taimehuviliste marsruut

Marsruut neile, kellel on sügavam huvi taimede vastu ning soovivad Tallinna lähedal uurida piirkonnas kasvavaid taimi. Taimehuviliste marsruut on järgmine: 1) Anija Looduskaitseala Anija külas, 2) Koolitoa iluaed Kehra külas Anijal Raasikul, 3) Udara talu dendropark Peningi külas, 4) Roogoja talu elulõnga ja roosikasvatus Karla külas Kosel

1) Anija Looduskaitseala

Ohustatud kaitsealuste taimeliikide (nn „käpalised), väärtuslike elupaikade ning mitmekesiste maastikuelementide (s.h. õõtsiksoo) kaitseks. Tähistatud matkarada ca 3 km. Liigniisketes kohtades on laudteed.

2) Koolitua iluaed asub vana Anija tee ja Jägala jõe vahelises põlises Kehra külas. Valdu Eerik'u loodud iluaed on püsilillede (ligi 500) ja puude-põõsaste kollektsioon (üle 100 erineva liigi).

3) Udara talu dendropark

1982. aastal loodusemees Aksel Kurt'i ostetud Udara talus kasvab 700 puu- ja 500 lilleliiki. Omanik kogub just neid liike, mida Eestis mujal ei kasva või kui kasvabki, siis vaid mõni eksemplar. Näiteks sirguvad tema aias püramiidjalakas, ussikuusk, kähikuusk, maarjajuur ehk anomaalne pojeng. Kahe hektari suuruses dendropargis on mitu tiiki, aed on liigendatud väiksemateks „aedadeks“. Nii on Udara talus jalakate aed, vee- ja turbaaed,

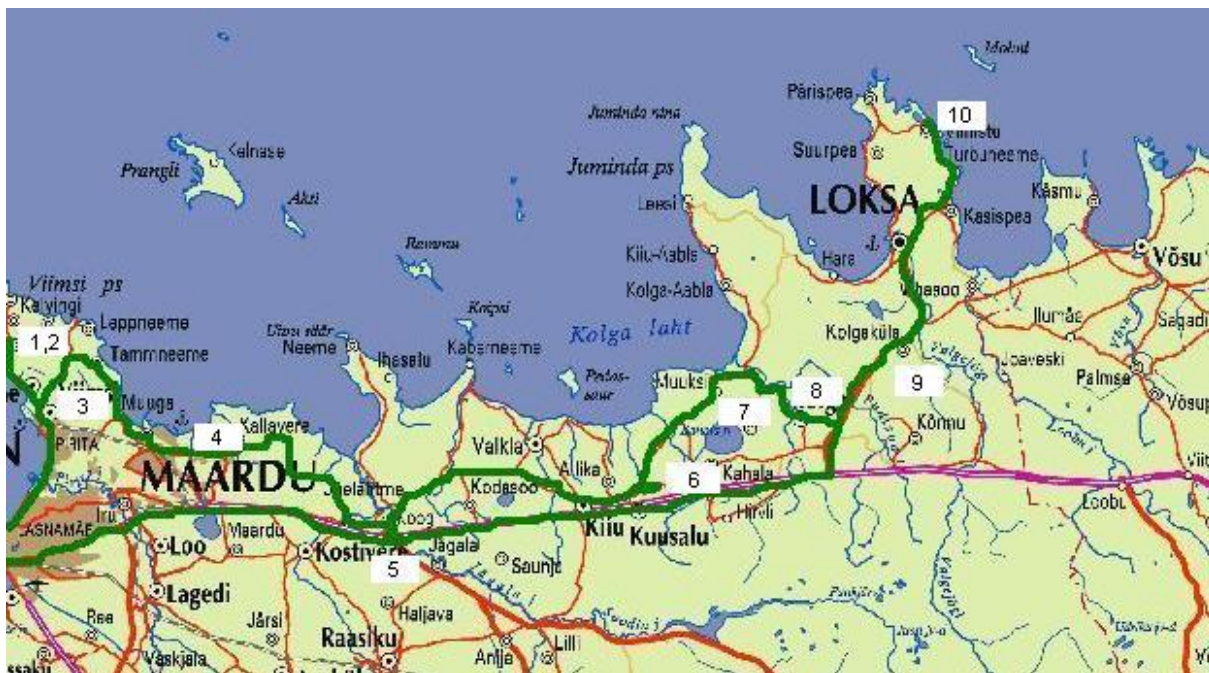
jaapani aed, varjuaed, saal suure muruplatsiga, okasvormide aed, saarekohvik ning väike aed.

4) Roogoja talu

Talukoht on üle saja aasta vana ja on välja ostetud 1899. aastal. Talu suuruseks on 43.3 ha ning ta asub Pirita jõe haru - Kuivajõe kaldal. 1949. aasta sügisel oli Roogoja talu sunnitud astuma kolhoosi, kus oli 1990-nda aasta kevadeni. Talu peremees on Taavi Kivistik. 1960-ndatel aastatel ehitati Uno Kivistik'u eestvedamisel Roogoja talu põldudele Joh. Lauristini nimelise kolhoosi aiand. Oma põhitöö kõrvalt huvitus Uno Kivistik õunapuude ja rooside sordiareturest. 1974. aastal algas elulõngade kasvatamine Roogoja koduaias. Aastatel 1979-1992 tehti üle 1000 erineva ristluskombinatsiooni üle 40 erineva elulõnga sordiga. Roogoja talu kollektsioonis on 23 elulõnga looduslikku liiki ja üle 270 sordi ning hübriidi.

4.6. Kultuuri- ja ajaloo huviliste marsruut

Käesolev marsruut on koostatus Ida-Harjumaa erinevate tegevusaladega muuseumitest ning annab korraliku ülevaate ajaloo ja kultuuripärandist. Kultuuri- ja ajaloo huviliste marsruut koosneb järgmistest turismiobjektidest: 1) Viimsi vabaõhumuuseum, 2) Viimsi Rannarahva Muuseum 3) Eesti sõjamuuseum, 4) Rootsi-Kallavere muuseum 5) Rebala muinsuskaitseala muuseum, 6) Näki allika tööriistamuuseum, 7) Toomani talumuuseum, 8) Kolga muuseum, 9) Kolgaküla traktorite ja tööriistade muuseum, 10) Viinistu kunstimuuseum

1) **Viimsi Vabaõhumuuseum** on rajatud ajaloolise Kingu talu maadele. Muuseumi territooriumil on kolm rannatalu: Kingu, Krügeri ja Silberfeldti. Muuseumis saab külastaja tutvuda randlase eluoluga Kingu talu näitel ning Silberfeldti kalurimajakesega. Talu maadel paiknevad lisaks ka rekonstrueeritud väikesed kalurielamud. Näha saab võrgukuure, paadivinnu ja vabesid ning kalurite igapäevatööks vajalikke esemeid. Koos keldri, lautade,

võrgukuuride ja paadivinnadega kajastab terve kompleks tõepäraselt rannakaluri muistset elutegevust. Samuti on külastajal võimalik jalutada muuseumis, pidada piknikke ja osaleda erinevatel laatadel ning kultuuriüritustel.

2) Rannarahva Muuseumis saab külastaja tutvuda randlaste varasema ajalooga – kiviajast muinasaja loojanguni; muuseumi teisel korrusel on välja pandud randlaste ajalugu 19. saj. lõpust / 20. saj algusest kuni 1940 aastateni. Lisaks on muuseumis mitmeid rannarahva ajalugu tutvustavaid ajutisi näitusi, Kirovi kolhoosi tutvustav väljapanek ja kunstigalerii.

3) Eesti Sõjamuuseum - (Eesti vabastamise sõja muuseum) loodi ametlikult Sõjavägede Ülemjuhataja Johan Laidoneri korraldusel 1919. Muuseum asub Viimsi mõisas ja seal on avatud näitus "Eesti ja külm sõda".

4) Rootsi-Kallavere küla on üks kontrastseimad paiku Eestis, kuhu president Lennart Merile meeldis oma väliskülalisi tuua. Nimelt asub arhailine külakompleks otse Maardu linna paneelmajade külje all. Siin on võimalus jäädvustada samale pildile paneelmaja ja vana talumaja. Küla on kirjalikes allikates esmakordselt nimetatud 1241. aastal. MTÜ Rootsi-Kallavere Küla Seltsi eestvedamisel on külla rajatud muuseum, mis asub rekonstrueeritud endises laudahoones.

5) Rebala muinsuskaitseala muuseum asub 74 m² suurusel Rebala muinsuskaitsealal, kus leidub üle 300 muinasmälestise, peamiselt kivikirstkalmed ja lohukivid. Kaitsealal muuseumi kõrval asub kalmeväli 36 taastatud kivikirstkalmega. Muuseumis on rekonstrueeritud lahtine haud koos seal sisalduvate leidudega, väljas on pronksiaegne riietus ja makett asustusskeemiga.

6) Näkiallika Tööriistamuuseum. Peeter Kivimäe erakogus on ligikaudu 20 000 eset, millest põhiosa moodustavad sepatööriistad. Tööriistamuuseum-sepikoda asub Kuusalu vallas Kupu külas Näkiallika talus. Sepikojas on võimalik meisterdada endale kaasa väikese meene.

7) Toomani talumuuseum

Muuksi küla esimene majapidamine Kuusalu poolt tulles on Toomani. Toomani talust on pärit arhitektid, õde-vend Erika Nõva ja August Volberg. Nende loomingu kuldaeg jäi 1930 aastatesse, mil nad olid tuntud eesti rahvusliku taluarhitektuuri viljelejad ja edasiarendajad. Mõlemad projekteerisid maju ka linnades. Oma projektides kasutasid nad sageli tüüpilisi taluhoonete elemente. Talu eluhoone valmis August Volbergi projekti järgi 1932. aastal, talu kunagise viljaaida on pererahvas aga restaureerinud väikeseks talumuuseumiks. Rookatusega hoonesse on koondatud sepa varustust ja teisi vanu tööriistu, rahvapäraseid rõivaesemeid ja kangaid, on ka nurgake kivistitest-fossiilidest. Täna rahvaloomingut esindavad perenaise kootud kaltsuvaibad. Toomani vanavara hulgas on palju kunagi nii igapäevaseid esemeid. Toomani talumuuseum on isetegevuslik ja sündinud inimeste huvist oma juurte vastu.

8) Kolga muuseum. Asub Kolga mõisa valitsejamaja teisel korrusel asub, mis omab mitmekesisest etnograafiaakogu. Muuseumis on püsinäitus.

9) Kolgaküla Traktorite ja Tööriistade Muuseum. Suuremõõtmelisi eksponaate on Kunnar Vahtrase erakogus ligikaudu 600.

10) Viinistu kunstimuuseumis asub Viinistul sündinud Jaan Manitski kunstikogu. endise kalatööstuse veemahutitest ümberehitatud näitusesaalides saab nautida sadade eesti kunstnike loomingut läbi aegade, nii baltisaksa kui Tartus tegutsenud Pallase koolkonna kunstnike töödest kaasaegse Eesti kunstini.

4.7. Peremarsruut

Peremarsruudi koostamisel arvestati, et lastel oleks peatuspaikades tegevust või siis oleks loodukaunis koht huvitava pärandkultuuriga. Peremarsruut on järgmine: 1)Viikingite küla, 2)Siniallikad, 3)Tuhala looduskeskus, 4)Polli loomaaed, 5)Paunküla veehoidla äärsed puhkealad

1) Viikingite küla on üha täienev kompleks, kus püütakse taaselustada Eestis vähekaasitud viikingite aega (8-11 sajand). Võimalus on korraldada nii firmaüritusi kui tulla perega aega veetma. Kohapeal on võimalik püüda forelli, lasta vibu, mängida erinevaid muinasaja stiilis mängu, süüa ja majutuda.

2) Siniallikad Saula silla lähedal, umbes 200 m kaugusel Tallinna-Tartu maanteest asuvad Pirita jõe kaldal looduslikult ilusad Saula Siniallikad. Allikaid on kolm, nende kogupindala

ulatub 700 ruutmeetriini. Igal allikal on erinev värvitoon (sinine, valge, mustjas), mida põhjustab põhjapinnase värvivarjund ning valguse peegeldumine allika põhjas hõljuvatelt liivaosakestelt läbi täiesti selge veekihi. Allikate vees on rohkesti vee "üleskeemise" kohti. Saula ohvriallikad on ammu ajast tuntud ning rahvajutu järgi aitab vesi haiguste vastu. Lisaks allikatele on Saulas muinasasulakoht, mille vanimad leiud pärinevad meie ajaarvamise eelsest I aastatuhandest. Ümbruskonnas on kaitse alla võetud ka mitu väikeselohulist kultusekivi.

3) Tuhala Nõiakaev asub Tuhala karstialal. Karstialal kaob Tuhala jõgi maa alla, voolab seal paljude harudena ligi 1,5 km ja ilmub siis suurte allikatena maapinnale. Karstiorus on üle 80 vee neeldumise koha, milledest suurematele on rahvas nimesid pannud nagu Ämmaaauk, Kihu kurisu, Virulaseorg, Kirstu auk. Tuhala Nõiakaev hakkab keema 100 liitrit sekundis vaid siis kui Tuhala jões vee vooluhulk on vähemalt 5000 liitrit sekundis. Kaevu sügavus on 2,4 m ja selle vesi on soopäritolust tingituna veidi pruunikas. Teadlaste arvates on Nõiakaev unikaalsemaid loodusnähtusi Euroopas. Huvitavat vaatepilti saab näha ühest päevast kuni kolme nädalani. Rahvapärinus ütleb - Nõiakaev hakkab keema kui Tuhala nõiad kaevus vihtlevad. Lisaks Nõiakaevule võib 2,5 kilomeetriselt matkarajal näha kõiki tüüpilisi karstivorme. Läheduses on 11 muistset asulakohta, 30 väikeselohulist kultusekivi, 3 kivilalmet, 4 hiiekohta jm.

4) Polli loomaaed. Tuhala Nõiakaevu vahetus naabruses asub Polli loomaaed ca 20 loomaliigiga. Lastel on võimalik sõita poni või hobusega ja lubatud loomi toita.

5) Paunküla veehoidla Kõue vallas on Eestis suuruselt teine veehoidla. Veehoidla rajati Pirita jõe ülemjooksule Ülemiste järve veerežiimi reguleerimiseks 1960.a. Pirita jõe paisutamise Paunküla ja Ardu külade vahel. Paunküla veehoidlas kõige saarterikkam (saari ja saarekesi üle 30) siseveekogu Eestis, neist suuremad Seapilli, Tudre, Mustakannu ja Mesipuu saar. Veehoidla on ideaalne koht aastaringseks kalastamiseks. Samuti leidub arvukalt veelinde.

4.8. Saarte marsruudid

Eesti on saarterikas maa ning samuti on seda ka Ida-Harjumaa, välja on toodud saared, mida külastatakse ja kus pole ulatuslikke liikumispiiranguid. Saared: Naissaar, Mohni, Pedassaar, Rammu, Koipsi, Aksi, Prangli. Saartel võib käia ka ühe päevaga, kuid suuremate saarte (Naissaar, Prangli) külastuseks tuleks varuda rohkem aega. Lilla värviga on ära toodud regulaarliinide ja kommertsliinide kulgemise rajad, rohelisega süstamatkade rajad. Süstamatkasi korraldavad www.retked.ee, www.360.ee, www.aktiivnepuhkus.ee. Neeme, Leppneeme, Kaberneeme, Salmistu ja Viinistu sadamast paadiga transport eelneval kokkuleppel.

Naissaar

Saart nimetas 11.sajandi munk Bremeni Adam Naiste maaks, lisades värvikaid legende. Enne II MS elas saarel 450 inimest, nii rootslasi kui eestlasi. 50 sõjajärgse aasta jooksul tegutsesid saarel nõukogude sõjaväelased. Ürgse looduse kõrval on militaarmälestised saare tugevaimaks magnetiks. Männiku külas paikneb väike kohalikku minevikku tutvustav muuseum. Tähelepanu väärib saar oma kitsarööpmelise raudteega (I MS ajal), mis on maailma tihedaima raudteevõrgustikuga paik.

Mohni on pikk ja kitsas saar, kus kasvab nii suuremaid puid kui tihedaid kadakavõsasid, aga kohati on saare maastik hämmastavalt sarnane hoopis põhjamaise maastiku - tundraga. Puudest kõige atraktiivsem on kaitsealune põlispuu - Mohni pärn. Saarel asub majakas ja Nõukogude piirvalvest järele jäänud hooned. Juba ammustel aegadel oli Mohni majakas laevameestele tähtsaks teejuhiks ja kalameestele kohaks, kuhu tormivarju minna. Pool sajandit tagasi pakkus Mohni kaitset piiritusevedajatele.

Kolga lahe saared

Praegu saartel püüasustus puudub, kuid endised külakohad on hästi näha, mitmed 1952 aastal saartelt lahkuma pidanud elanikud on oma kodud taastanud suvekodudena. Kolga lahe saared on väga huvitava ja omapärase loodusega, on nii liivaseid kui kiviklibuseid randu, huvitavad on saarte liivaastangud ja väiksed järved Rammul, rikkalik on linnustik. Loodusväärtuste kaitseks on siia loodud Kolga lahe maastikukaitseala.

Pedassaar on Kolga lahe kõige kõrgem ja metsasem saar. Väheviljakate muldade tõttu on saar olnud läbi aegade kaetud metsaga ja ainsateks asukateks on olnud metsvaht koos perega. Praegu saarel püüasustus puudub, saare idaossa on Riigimetsa Majandamise Keskus ehitanud palkmajakese, mida huvilistele välja üüritakse. Saare loodeosas asub 8 meetri kõrgune liivaastang, kust avaneb suurepärane vaade teistele Kolga lahe saartele.

Koipse saarel on kunagi olnud sealses kalurikülas seitse majapidamist, praeguseks on neli maja taastatud.

Rammu saarel oli kunagi 22 talu, praegu on neljale endisele talukohale kerkinud suvemajad.

Aksi jääb Prangli saarest 3 km kagusse. Kahe saare vahelt kulges iidne Tallinn-Narva kaubatee, Aksi salm. Saare rahulikku ellu tuli muutus, kui Järva-Jaani talumees Abram mõisnikult 1797 saare rentis ja sinna elama asus. Saar on omapärase loodusega, esineb huvitavaid siseveekogusid, mida saare kunagised elanikud kutsusid loikudeks. Endist asustust meenutavad kiviaiad, hoonete varemed ja vundamendid. Aksi tähelepanuväärseim objekt on kivilabürint, mida kohalikud kutsusid Türgilinnaks.

Prangli saar

Ürikuisse ilmub Rango nimi 1387.a. Keskajal olid elanikeks rootslased ja soomlased, 17. sajandil saar eestistus. See oli aeg, mil Prangli – nagu Naissaargi – oli hansakaupmeeste hirm. Just siin varitsesid piraadid mööduvaid kaubalaevu. Praegu on saarel kolm maalilist küla umbes 160 elanikuga. Saare loodus on vaheldusrikas ja vanadest rannataludest õhkub ajaloo hõngu. Lõunarannas asub 1848.a. ehitatud Laurentsiuse kabel külakalmistuga, idarannas on aurikul „Eesti Rand” hukkunute mälestusmärk.

Inimesi viib saarelt mandrile Kelnase sadamast Leppneeme sadamasse postipaati Helge.

4.9 Aktiivse puhkuse marsruut

Aktiivse puhkuse marsruut on mõeldud aktiivsete eluviisidega inimestele ja võimaldab saada elamusi marsruudi läbimisel ja objektide külastamisel. Kõikides kohtades ühe päeval tegevustes osaleda ei jõua, seetõttu saab iga aktiivne rändaja valida omale järgnevast loetelust meelepärased kohad ja tegevused. Aktiivse puhkuse marsruut: 1)Jõelähtme Golf, 2) Kaberneeme rand ja sadam, 3) Valkla rand, 4)Lahemaa Matkakeskus, 5)Kuusekännu Ratsatalu, 6) Nelijärve puhkekeskus, 7)Kivisaare Ratsatalu, 8) Kõrvemaa Matka- ja Suusakeskus.

1) Jõelähtme Golf MTÜ Estonian Golf & Country Club on asutatud 2003.a. Klubi alustas aktiivset tegevust 2005. aastal kui avati Klubihoone ja 9-rajaline Stone Course Jõelähtmes, mis tegutseb siiani. On võimalik korraldada konverentse, avatud on restoran ja hotell.

2) Kaberneeme. Puhka Aktiivselt OÜ keskus on Kaberneeme sadamas avatud juunist augustini, ülejäänud ajal toimuvad tegevused ettetellimisel. Jeti ja ATV safarid, süstamatkad ja süstalaenus Kolga lahe saartele. Korraldatakse ka meeskonnamänge. Restoran ja hotell.

3) Valkla rand. Valkla rannas tegutsev Puhkekeskus "Valkla Rand" pakub erineval tasemel majutust. Juunist augustini on avatud ka Valkla merekeskus, kus korraldatakse süstamatku ja kaatriga ekskursioone Pedassaarele ja teistele Kolga lahe saartele. Korraldatakse süstasõidu ja surfikoolitusi. Renditakse parvesid. Võimalik on sõita veesuuskade, veelaua, tuubi või banaaniga, hüpata veebatsuudil.

4) Lahemaa Matkakeskus asub Loobu külas Kadrina vallas. Korraldatakse kanuumatku Loobu jõel ja Valgejõel, vibu- ja ammu üritusi, loodusmatku, GPS-mänge. Võimalik läbi viia suvepäevi ja seltskonnaüritusi. Lahemaa Matkakeskuses valmistatakse ka puust asju: linnusöögimajad, pesakastid, seenepakud ja traditsioonilised puidust katusekattematerjalid.

5) Kuusekännu Ratsatalu asub Loobu külas Kadrina vallas. Ratsutamisteenust pakutakse aastast 1994. Algajatel on võimalus õppida ratsutamist ning kogenumatel osaleda ratsaretkedel Lahemaa Rahvuspargis. Hobustega pikemalt aega veeta soovijail on võimalus osaleda ratsalaagrites. Talvel saab sõita saanidega, viia loomadele toitu metsa. Võimalus läbi viia pere või firmaüritusi.

6) Nelijärve puhkekeskus pakub majutust ja erinevaid aktiivseid tegevusi: paadi-, vesijalgratta-, jalgratta-, uiskude laenutus veel on erinevaid võimalusi mängida korvpalli ja võrkpalli. Lisaks on veel tegevuste nimekirjas erinevaid huvitavaid asju, millega tasub tutvuda.

7) Kivisaare Ratsatalu on erinevat vaba aja veetmise võimalust pakkuv pereettevõtte Aegviidus. Pakutakse erineva pikkusega ratsamatku erineva ratsutamiskogemusega inimestele. Kooliõpilastele korraldatakse suvel nn. seikluslaagris, kus õpitakse ratsutama ja hobuseid hooldama, ujutakse, matkatakse, peetakse lõkkeõhtuid. Talvel pakutakse saanisõitu. Tellida saab matkajuhi ratsa-, jalgratta-, jalgsi- või suusamatkale.

8) Kõrvemaa Matka- ja Suusakeskus asub Piibe mnt. 31 kilomeetril. Olenevalt aastaajast pakutakse jalgsi-, jalgratta-, suusa-, uisu-, räätsa-, lumesaani- ja tõukekelgumatku. Korraldatakse orienteerumise- ja seiklusmänge. Võimalik on läbi viia firmaüritusi, olemas seminariruumid, majutus- ja toitlustusvõimalused.

5. TURUNDUSSTRATEEGIA JA TEGEVUSKAVA

5.1. Turundusstrateegia

Rändurile on tähtis omada infot teest, mis viib huvitavate paikadeni. Käesolev turundusstrateegia on koostatud kõigi Ida- ja Lääne-Harjumaale jäävate turismimarsruutide ning samuti Harjumaa piiri taha jäävate marsruutide turundamiseks. Ja kuna inimeste reisimissoov pole vähenenud, vaid seda piirab hetkel sissetulekute vähenemine või hirm majandustingimuste halvenemise ees, siis hakkab nõudlus kasvama niipea, kui majanduse olukord paranema hakkab. See annab tõdemuse, et turismi arendamine ja turundamine on vajalikud jätkuvalt.

5.1.1. Eesmärk

Suurendada turismitoodete valikut laiendades turismi geograafilist ja hooajalist jaotumist ning tõsta turismiteenuste ja -toodete kvaliteeti rõhuga turistide Tallinnast välja suunamisel.

Nii Lääne-Harju kui ka käesoleva Ida-Harjumaa turismiobjektide ja -marsruutide väljaarendamise kava koostamise põhieesmärgiks on turistide arvu suurendamine piirkonnas valminud turismimarsruutide kaasabil, mida pakutakse erinevates variantides nii ajalisel võtmes, kui teemapõhiselt. Oluline on tuua turistid Tallinnast välja, pakkudes neile

erinevaid võimalusi marsruutide läbimiseks. Harjumaast peab saama piirkond, kust ei sõideta peatumata läbi vaid kuhu jäädakse ja kus saadakse meeldivaid elamusi.

Turismimarsruutide aktiivse kasutamise ning seeläbi piirkonna majanduselu elavdamise eelduseks on efektiivne turundustegevus ja tegevuskava etapiviisiline läbimõtlemine. Käesoleva turundusstrateegia eesmärgiks on paika panna moodused ja kanalid, kuidas pakkuda sihtgruppidele efektiivselt välja Ida- ja Lääne-Harjumaal turismiobjekte, kuid ka Harjumaaga piirnevate maakondade turismiobjekte, mis jäävad projekti käigus valminud tervikmarsruutidesse.

5.1.2. Senine Ida-Harjumaal piirkonna turundustegevus

Käesolev alapunkt käsitleb senist Ida-Harjumaal piirkonna turundustegevust. Tabelis 1 on äratoodud piirkonna omavalitsuste poolne turundustegevus turismiobjektide ja teenusepakkujate kajastamisel omavalitsuste interneti kodulehtedel. Enamasti on kirjeldatud valla territooriumile jäävad vaatamisväärsused, mõnel kodulehel on üleval ka kohalike turismiettevõtjate andmed, internetipõhiseid kaardirakendusi leidub üksikutele, kuid samas on paljudel omavalitsustel olemas valda tutvustavad kaardid paberkandjal. Välituristile on need küll kasutatud, sest neis kajastuv info on suunatud valdavalt oma valla elanikele.

Turismiinfo kättesaadavus kodulehtedelt on väga erinev. On kodulehekülgi, kus turism on eraldi alapealkirjana väljatoodud, kuid on ka kodulehekülgi, kus puudub info edastamise süsteemsus või turismiinfo on peidetud ja seda on väga raske leida. Kõige informatiivsem ja hästi vaadatav on turismiinfo kajastamine Rae valla kodulehel.

Tabel 1. Turismiinfo kajastatus omavalitsuste kodulehtedel, seisuga 01.06.2009

Turismiinfo kodulehel	KOV	Turismikaart	Vaatamisväärsused/kirjeldus	Teenuse pakkujad
Aegviidu vald		X		X
Anija vald		X		
Jõelähtme vald	X	X		X
Kadrina vald				X
Kiili vald				
Kose vald	X	X		X
Kuusalu vald		X		X
Kõue vald		X		X
Loksa linn		X		
Maardu linn				
Raasiku vald		X		
Rae vald	X	X		X
Viimsi vald	X			

Ida-Harjumaal piirkond kuulub osalt RMK haldusalasse. RMK kodulehelt www.rmke.ee on kättesaadav järgmine turismiinfo ja turismikaardid:

- Põhja-Eesti puhkeala;
- Tallinna ümbruse puhkeala (Viimsi looduskeskus);

- ✚ Aegviidu-Kõrvemaa puhkeala;
- ✚ Lahemaa Rahvuspark;
- ✚ Naissaare kaitseala;

Turismiportaalis www.visitestonia.com on kajastatud järgmised matkarajad:

- ✚ Aegna saar - matkarada
- ✚ Majakivi - Pikanõmme looduse õpperada - matkarada
- ✚ Muuksi looduse ja kultuuriline rada - matkarada
- ✚ Paunküla mägede matkarajad
- ✚ Põhja-Kõrvemaa looduse õpperajad - matkarada
- ✚ Kuresöödi-Pariisi-Kuresöödi matkarada
- ✚ Juminda neem

Samas ei saa seda infot pidada ajakohaseks, puuduvad matkaradade kirjeldused, viited, seega selle info järgi pole võimalik matkata (seda eriti välisturist).

Raamatupoodides (Rahvaraamat, Apollo, TÜ raamatupood) on saadaval näiteks järgmised piirkonda tutvustavad materjalid: Ida-Harjumaa matkajuht (BTG), Harjumaa, Järvamaa, Raplamaa turismikaart, Eesti rattateed ja Eesti mõisad.

Maakonna infoportaalis on turismi all kajastatud vaatamisväärsused, muuseumid, majutus- ja toitlustusvõimalused ning aktiivse puhkuse võimalused, kuid sealne info on kahjuks vananenud. Temaatilisi paketeeritud turismimarsruute (nagu näiteks Hiiumaa tuletorni ring) pole Harjumaa kohta välja pakutud. Paber kandjal turismitrükiseid maakonna infoga on välja antud 2002, 2005 ja 2006. 2007.a. valmis Harjumaa vaatamisväärsuste kaart, mis trükiti eesti, vene, inglise ja saksa keelsena. Kaardi kordustrükk ilmus 2008.a. ja hetkel on see ka ainus Harjumaad tutvustav trükk, mida on võimalik infokeskustest saada.

5.1.3. Sihtgrupid

Turundus lähtub sihtgruppidest. Püüdlus on valida kõige lubavamad sihtrühmad ja vastata nende ootustele. Soomlased on erinevate vajadustega sihtgrupp kui venelased, sakslased ja itaallased, sihtkoha valikud on väga erinevad. Ühed eelistavad mugavust ja head teenindamist, teised odavat hinda, üks tahab kontserdile, teine lihtsalt loodusesse, perekonnad erinevad vallalistest jne.

Harjumaa piirkonna külastatavust mõjutab tugevalt Tallinna lähedus. Kui turist saabub Tallinnasse ja tahab leida huvitavat tegevust ning vaatamisväärsusi mujal Eestimaa pinnal, siis reeglina sõidab ta sisemaale või Läänemaa saartele. Ainult päevaks või paariks Eestimaad uudistama tulnud külaline on piirdunud Tallinna vaatamisväärtustega, sest tal puudub info, kuidas lähipiirkonna huviväärsustega tutvuda. Üheks otseseks põhjuseks on see, et pole turistile huvipakkuvaid turismimarsruute ning kompleksteenuseid.

Siinolevas töös kirjeldatakse lähemalt sihtgrupina lõpptarbijat, kellele on piirkonna turundustegevus suunatud. Koostööpartneritele peab pakutav toode ehk Harjumaa turismimarsruudid tunduma piisavalt atraktiivsena, et nad oleksid valmis seda lõpptarbijale turundama.

Lõpptarbijad ehk turistid:

Välituristid:

Ida-Harjumaa piirkonna külastatavuse peamiseks mõjutajaks on Tallinn. 2008.a. külastas Tallinna 2,58 milj. väliskülastajat (koos kruisireisijatega). Vastavalt Tallinna turismistatistikale on enim külastajaid Soomest, kasvanud on külastajate arv Venemaalt, suhteliselt võrdselt jagunevad külastajad Saksamaa, Rootsi ja Inglismaa vahel. Tallinna roll reisi ainsa sihtkohana on langenud soomlaste arvelt, kahanenud on just nende soomlaste hulk, kelle jaoks Tallinn on ainus reisi sihtkoht (61%). Tallinna peavad peamiseks kuid mitte ainsaks reisi sihtkohaks keskmisest enam Venemaa (25%) külastajad. Kõige pikema reisi teevad Saksamaalt saabujad (keskmiselt 8 ööd). Teistest riikidest turistide külastusaeg on aasta-aastalt tasapisi pikenenud (allikas: Tallinna Ettevõtlusameti turismiosakond 2008). Konverentsituristid saavad Eestisse (kõige sagedamini Tallinnasse) mõnepäevasele seminarile ja tahavad jääda üks päev kauemaks või on seminaripäevade vahel piisavalt vaba aega. Muijal Euroopas on levinud tava, kus konverentsi-seminarituristile pakutakse võimalust tutvuda kohaliku elu ja vaatamisväärsustega. Peamised konverentsituristide sihtturud on Soome, Rootsi ja Venemaa.

Kruisituristid on tulnud spetsiaalselt Eestit külastama tavaliselt üheks päevaks ja on plaaninud veeta oma aeg peamiselt Tallinnas või selle lähiümbruses. Kruisituristid moodustavad umbes kümnendiku Tallinna külastatavatest välituristidest. Nende vanuseline struktuur on umbes kaks kolmandikku üle keskea ja nende puhkus on organiseeritud kas suurte gruppidega bussides või omal käel.

Seiklusturistid ehk nn seljakotituristid otsivad looduselamusi ning sageli aktiivset tegevust välistes tingimustes. Nendele on väljapakutud marsruudid üks võimalus tutvuda Eestimaa kauni looduse ja kohalike huviväärsustega, nemad on ka ööbimisteenuse tarbijad.

Siseturistid:

Eesti inimestel tekib järjest enam tahtmine avastada veel tundmata Eestimaa paiku. 2007. aastal kasvas siseturistide arv kõikides maakondades, pikenes ka külastusaeg. 2008. aasta majanduslangus on siseturistide arvu kasvu pidurdanud, kuid huvi vaatamisväärsuste järele pole siiski kuhugi kadunud. Paraku teatakse Ida-Harjumaa piirkonnas vaid nn. TOP-10 jäävaid objekte, nagu Jägala juga, Rebala, Tuhala nõiakaev ja Kiiu torn. Eesti turismimessi külastajate hulgas tehtud küsitlus näitab, et Harjumaa vaatamisväärsuste vastu on suur huvi, puudub vaid informatsioon.

Paljud välituristid kasutavad Ida-Harjumaad läbivat Peterburi maanteed peamiselt jõudmaks Lahemaa Rahvuspargi keskusesse Palmses, teadmata seda, et Kuusalu valda jääb 1/3 Lahemaa Rahvuspargi territooriumist koos paljude huvitavate loodusobjektidega. Väljaarendatud marsruudid pakuksid turistile (nii sise- kui väliskülastaja) paari tunni vaba aja olemasolul uusi elamusi ka teel olles.

Sihtgrupid huvide järgi:

Sihtgruppe võib jaotada ka erinevate huvide järgi - kultuuri- ja ajaloo huvilised, loodushuvilised ja seiklusturistid, arhitektuuri- ja geoloogia huvilised, linnuvaatlejad ja jahituristid, saartehuvilised või rannaäärsed suvitajad.

UNWTO toob välja mitmeid trende, mis tõenäoliselt iseloomustavad reisikäitumist lähiaastatel: reisi kestus ja reisirühmad planeeritakse väiksemad; kaugsihtkohtade asemel

eelistatakse pigem lähemaid sihtkohti ja sisereise; sihtkoha valikul lähtutakse veelgi rohkem hinnast ja hinna-kvaliteedi suhtest. Sellest lähtudes tuleb turunduskava üles ehitada. Harjumaa sihtgrupiks on peale siseturisti turistid Soomest, Venemaalt, Saksamaalt, Lätist, Leedust, Rootsist.

5.1.4. Turunduskanalid

Teabe edastamiseks õigete sihtgruppideni on oluline leida õiged kanalid. Tallinna Turismiamet kasutab välituristide Tallinnasse meelitamisel erinevatel sihtturgudel erinevaid kanaleid (meedia, välireklaam, internet jne) ja seda edukalt. Näiteks Rootsist, Norrast ja Venemaalt tulnud külastajad said kõige rohkem infot interneti vahendusel, soomlased aga reklaamlehtedest, mis lisati ajakirjade vahele. Palju kasutatakse meediakanaleid tähtsündmuste (n. jõulud) eel. Arvestada tuleb infokanalite kasutajate harjumustega ja nende arvuga, kanalite kättesaadavusega ja kasutamise mugavusega. Turismimarsruute on kõige efektiivsem tutvustada läbi kaardi, kuid põhjalik marsruute kirjeldav info peaks olema kättesaadav internetis.

1) Internet

Info otsimise allikana kasutatakse aktiivselt internetti, seetõttu on oluline luua objektide ja marsruutide tutvustamiseks piirkonna turismivõimalusi tutvustav veebilahendus, mida saavad kajastada kõik piirkonna omavalitsused oma kodulehtedel. Turismikatusorganisatsioonid SA Põhja-Eesti Turism ja Visitestonia.com saavad olla info edastajatena, Tallinna Turismiinfokeskusele oleks see suureks abiks info jagamisel Tallinnat külastavatele välituristidele. Veebikaart peab olema varustatud põhjaliku infoga vaatamisväärsuste, üksikobjektide ja turismiteenuste kohta. Veebis on võimalik kaardile lisada juurde viiteid lehekülgedele, mis pakuvad lugemiseks põhjalikumalt infot huvi pakkuvast vaatamisväärsusest, samuti fotosid. Internetilahendus peab olema kergesti käsitletav ja kasutajasõbralik. Tagada tuleb materjali ühtsus kõikidel veebilehtedel, samuti peab kajastatud materjal olema ajakohane ning tõlgitud vähemalt inglise, saksa, vene ja soome keelde. Kaardirakenduste kasutusvõimaluste näidetena võiks tuua Tallinna kaardiserveri ja turismikaardi www.tallinn.ee ja Eesti Mõisaühenduste veebilehe (www.manor.ee) .

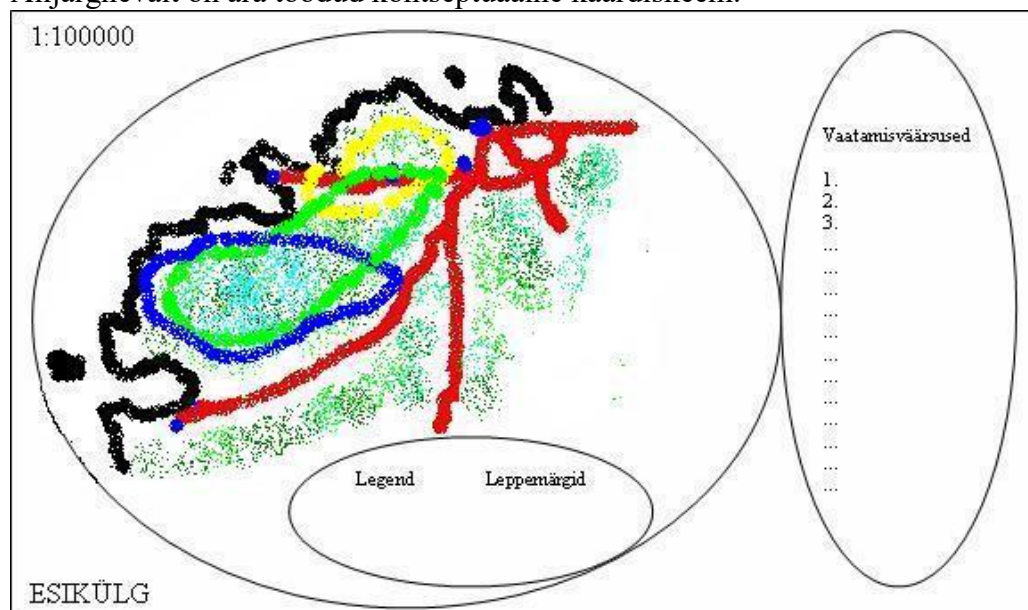
2) Turismikaardid

Kui turist on juba kohale tulnud, siis parimaks abimeheks on talle piirkonda tutvustav kaart. Antud projekti raames valmivad erinevad atraktiivsed turismimarsruudid, mis on seotud piirkonna „tõmbenumbritega” ning kohalike turismiettevõtjatega. See on alusmaterjaliks edaspidisel maakonna turundamisel ja turismikaartide koostamisel. Kaartide koostamise eesmärgiks on anda parem võimalus külastajal valida erinevate turismimarsruutide vahel arvestades ajaressurssi, samas teha piirkonna külastamine turistile võimalikult huvitavaks ja lihtsaks.

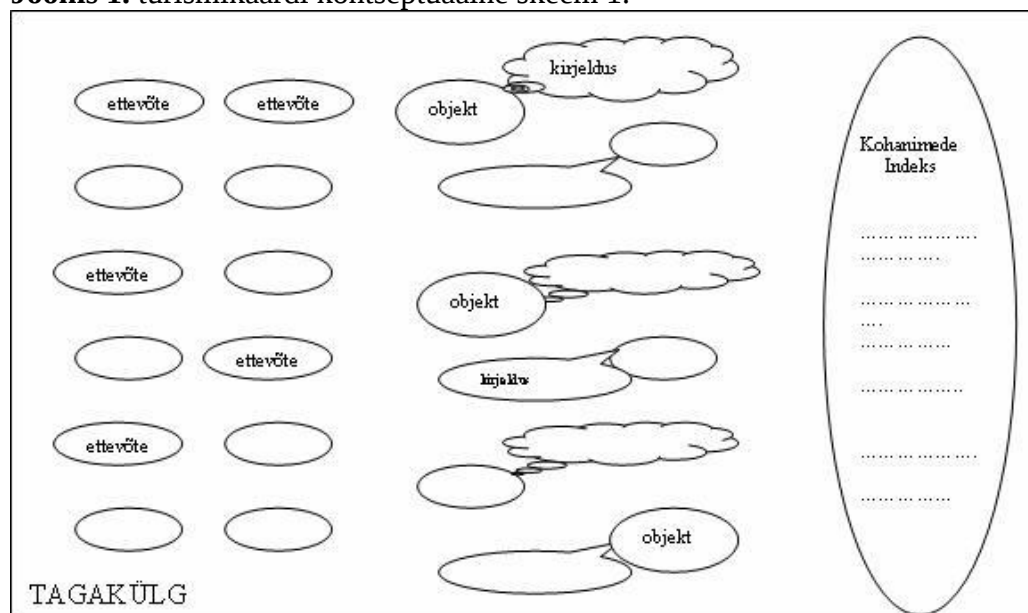
Harjumaa turismikaart peaks sisaldama järgmisi andmekihte: haldusjaotus (piirkonna territoriaalne piiritlemine); piirkonna loodusgeograafiline liigendus; asustusvõrk; teedevõrk; üldine turismiinfo; ühistranspordi info; temaatilised markeeritud turismimarsruutide kirjeldused; teele jäävad teenusepakkujad (toitlustajad, majutajad, aktiivse puhkuse pakkujad). Kaardid peavad olema tõlgitud inglise keelde, kuid lähtudes senisest turismistatistikast ja vajadusest, tuleb kaaluda kaardi komponentide osalist

tõlkimist ka teistesse keeltesse – nt saksa, soome ja vene keelde. Pikemas perspektiivis võiks mõelda kõigi Läänemere äärsete riikide keelte peale.

Alljärgnevalt on ära toodud kontseptuaalne kaardiskeem.

Joonis 1. turismikaardi kontseptuaalne skeem 1.

Joonis 2. Turismikaardi kontseptuaalne skeem 2.

3) Välimeedia – infotahvlid „teetaskutes”.

Juhuslikult piirkonda sattunud turistidele on heaks ja vajalikuks orientiiriks suured informatiivsed marsruute ja objekte tutvustavad infotahvlid. Välikaartide kontseptsioon peab lähtuma piirkonna ulatusest, seda läbivatest magistraalidest, ligipääsetavusest ja koha külastatavusest. Võimalusel peaksid infokaardid asuma kas asula keskväljakul või siis spetsiaalsetes teetaskutes, kus lisaks suurele piirkonda tutvustavale kaardile on olemas

turisti jaoks ka prügikastid, WC-d, samuti puhkepingid. Alljärgnevalt on väljapakutud võimalikud teekaartide asukohad:

Maardu sissesõidul paremale poole jääv peatumiskoht enne Maardu järve (Maardu linn);

Rebala Kaitseala muuseumi juures (Jõelähtme vald),

Kuusalu kiriku juures (Kuusalu vald),

Loksa bussipeatuses (Loksa linn),

Kadrinas (Kadrina vald)

Aegviidu raudteejaamas (Aegviidu vald),

Kehra linna keskel (Anija vald),

Raasikul (Raasiku vald)

Kose keskväljakul (Kose vald),

Ardus (Kõue vald)

Kiilis (Kiili vald)

Jüris (Rae vald)

Viimsi busside lõpp-peatuses(Viimsi vald)

4) Üritusturundus

Peale piirkonna vaatamisväärsusi ja marsruute tutvustava veebilehe, marsruudikaartide ja infokaartide väljatöötamist on oluline korraldada pressiuüritused Turismifirmade Liidu liikmetele, reisifirmadele, ajakirjanikele, saatkondade esindajatele, SA Põhja-Eesti Turism ja MTÜ Maaturism esindajatele ning Tallinna Ettevõtlusameti ja EAS-i Turismiarenduskeskuse töötajatele, et tutvustada lähemalt projekti raames valminud marsruute ja edasisi plaane piirkonna turundamisel. Ajakirjanikele (nii sise- kui ka välisajakirjanikele) ja incoming-reisifirmadele korraldatakse Harjumaal turismimarsruute tutvustavaid tuure.

5.1.5. Turustamine

Turustus- ehk jaotuskanalitena tuleb käsitleda koostööpartnereid ja vahendajaid, kes on abiks turismiinfo levitamisel piirkonna kohta. Et peamiseks vahendiks, mida turist piirkonnaga tutvumiseks kasutab, on erineval kujul kaart, siis on turustustegevus suurelt osalt kaardi-vahendus-põhine ja suunatud otse turistile. Kaardi levitamisel on turisti seisukohalt oluline nii selle kättesaadavus võimalikult erinevatest kohtadest (läheduses erinevate sihtgruppide info hankimise eelistusviisidest), kui kaardi kasutamise mugavus.

Koostööd tuleb kaardi levitamisel kindlasti plaanida järgmiste partneritega:

SA Põhja-Eesti Turism. Viie Põhja-Eesti maakonna (Järva, Rapla, Harju, Lääne-Viru ja Ida-Viru maakonnad) katusorganisatsioon, kelle eesmärgiks on Põhja-Eesti turismiregiooni tutvustamine ja turundamine erinevatel turismimessidel ja laatadel.

MTÜ Eesti Maaturism maaturismiettevõtjate esindaja Eestis, kelle huviks on edendada turismiettevõtlust maal.

Turismiinfokeskused ja -punktid. Välisturisti esmaseks infoallikaks on sageli Tallinnas asuvad turismiinfokeskused (Harju ja Niguliste tänava nurgal ning Viru Keskuses), kust huviline otsib võimalikku tegevust samaks või järgmiseks päevaks. Maakondlikud ja

kohalikud turismiinfopunktid on meelispaigaks siseturistile. Kaardid peavad olema saadaval turismiinfopunktides üle Eesti.

RMK teabekeskused. Looduskeskused pakuvad huvi nii sise- kui ka välituristile, tihti küsitakse sealt infot piirkonna matkaradade ja huvitavate objektide kohta.

Kohalikud omavalitsused ja maavalitsused. Piirkonna vastu suuremat huvi tundev kodumaine „uitav turist” otsib tihtipeale turismiinfot maakonna interneti lehekülgedelt, milleks on kas maakonna portaali või spetsiaalne turismiportaal (nt. Läänemaa turismiportaal). Harjumaal puuduvad mõlemad variandid. Hetkel täidab funktsiooni vaid maavalitsuse kodulehekülg, kus on küll turismi osa olemas, kuid kuna tegemist on ikkagi maavalitsuse portaaliga, siis turismiinfo pole esmase tähtsusega, on raskesti leitav ning sisu paljuski vananenud.

Reisibürood. Oluline on uurida koostöövõimalusi otseselt turiste Eestisse toovate reisifirmadega ja reisipakettidesse lisada ka Ida-Harjuma piirkonnaga tutvumine.

Sadam/bussijaam/rongijaam/lennujaam/tanklad. Need on kohad, millega puutuvad kokku nii sise- kui välituristid. Sadamas toimub hetkeseisuga turismiinfo vahendamine läbi EAS-i turismiinfopunkti. Bussijaamas pole seni veel turistidele sellelaadse info vahendamisele oluliselt mõeldud. Rongijaam ei ole samuti hetkel turismiinfo vahendamisega tegelenud, kuid huvi on olemas, sest turist saab marsruutidel liikumiseks otseselt ka rongi kasutada. Lennujaamas on koostöövõimalused olemas. Tanklad on turistide jaoks olulised peatumiskohad – läbirääkimisi võib pidada trükiste levitamise ja väliinfotahvli paigaldamise osas.

Tallinna majutusasutused. Hotellis peatuval turistil on lisaks mõne päeva Tallinnas veetmisele võimalus leida hea alternatiiv sõita päevaks veidi kaugemale.

Turismiportaalid. Tänapäeval kasutab turist oma puhkust ette valmistades järjest enam internetti ja eelistab valikuid teha üle-eestilistel kodulehel, kus on olemas kompaktne info erinevate piirkondade kohta – just turismiportaalid on selleks head.

Kohalikud teenusepakkujad. Huvi kaarti levitada on mitmekülgne – võimalus osta oma reklaamipinda trükisesse, samas piirkonna turismile kaasaaitamine ja korduvkülastuse propageerimine. Peamiselt tuleb silmas pidada toitlustus- ja majutusettevõtteid, seiklusturismipakkujaid, matkaklubisid.

Trükise levitamise kanalid sõltuvad paljuski sellest, kas toode kaardina saab olema lõpptarbija jaoks tasuta või tasu eest. See mõjutab oluliselt potentsiaalsete koostööpartnerite huvi kaarti levitada. Tasuta jagamisel on eeliseks see, et info jõuab suurema hulga huvilisteni, müümisel võib aga arvestada, et ostab see, kel kindel tahtmine piirkonda külastada.

5.2. Tegevuskava

Tabel 2. Tegevuskava on koostatud viieks järgnevas aastaks (2010-2015)

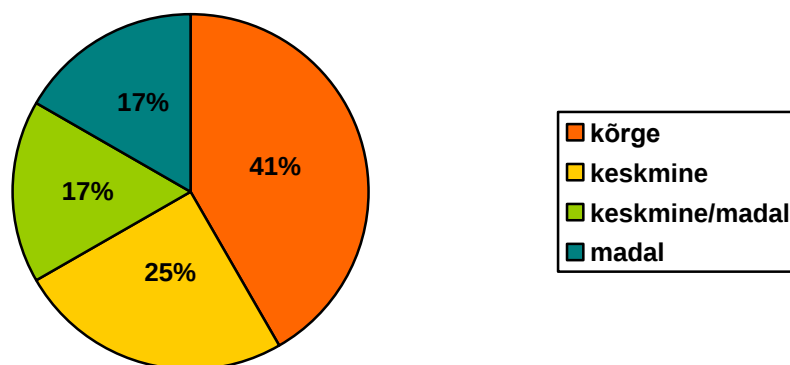
	Tegevuse kirjeldus	Teostamise aeg	Teostaja/vastutaja	Finantseerimise allikas
1	Taotlusprojekti ettevalmistamine ja esitamine EAS-I toetuse taotlemiseks „Turismiturunduse programmist” avalikule ja kolmandale sektorile	2009/2010	HOL/HEAK/MV	KOV-d, omafinantseering projektis; MAAKAR
2	Harjumaa turismiinfo (alusmaterjali aktualiseerimine) kogumine ja koondamine trükise ja kaardi koostamiseks	2010	HOL	projektist
3	Infokaardi koostamine ja paigaldamine strateegilistesse teetaskutesse (13 tk)	2010	HOL	projektist
4	Maakonna turismiportaali ja turismikaartide veebirakenduse loomine, e-turunduse ja võõrkeelsete veebilehtede koostamine	2010	HOL	projektist
5	Marsruutidepõhise paberkandjal piirkondlike turismikaartide koostamine ja trükkimine	2010	HOL	projektist
6	Sihtturgude ajakirjanikele turundusürituse ettevalmistamine ja korraldamine	2011	HOL/HEAK/MV	projektist
7	Turismimarsruutide viidamajanduse kontseptsiooni koostamine	2011	HOL/MV	MAAKAR
8	Turismiportaali käigushoidmine ja pidev ajakohastamine	2011-2015	HOL	KOV-d, iga-aastane hooldustasu
9	Investeeringud turismiobjektide ja tugiinfrastruktuuri parandamiseks	2010-2015	KOV-d	EL struktuurifondidest
10	Turismoote ja –turunduse arendamisega seotud tegevused (seire, sihtgruppide täiendamine, reklaam jne)	2010-2015	MV/HOL	MAAKAR

Tegevuskavasse kirjutatud tegevused on võimalik ellu viia kui kõik (23) Harjumaa omavalitsused (v.a. Tallinn) on nõus toetama projekti taotlemist EAS-i Turunduse programmist ja katma omafinantseeringu 30%.

Lisa 1. Küsitluste tulemused

Ida-Harjumaa turismipotentsiaali hindamine:

Ida-Harjumaa omavalitsused hindavad oma valla turismipotentsiaali tunduvalt madalamalt kui turismiettevõtjad. Omavalitsuste esindajad hindasid turismipotentsiaali kõrgeks tänu ajaloolisele ja looduslikule pärandile ning üksikutele märkimisväärsetele turismiobjektidele nagu Jägala juga, Tuhala nõiakaev. Keskmiseks peeti oma vallas potentsiaali tänu eraldi seisvatele objektidele/vaatamisväärsustele või siis seetõttu, et pole vallas seotud prioriteediks kuigi võimalused arendada turismindust on olemas. Keskmise /madal hindasid Rae vald ja Loksa linn kuna nende esindajate hinnangul kuulusid nad vahepealsesse kategooriasse, mida vastusevariandis polnud antud. Hinnati järgnevalt kuna puudusid kas turismile suunatud ettevõtted või olemasolevad vaatamisväärsused on korrastamata ja neid ei eksponeerita teadlikult. Madalaks hinnati seetõttu, et pole midagi, mis tõmbaks turisti enda valda ning turiste käib seal ka minimaalselt.

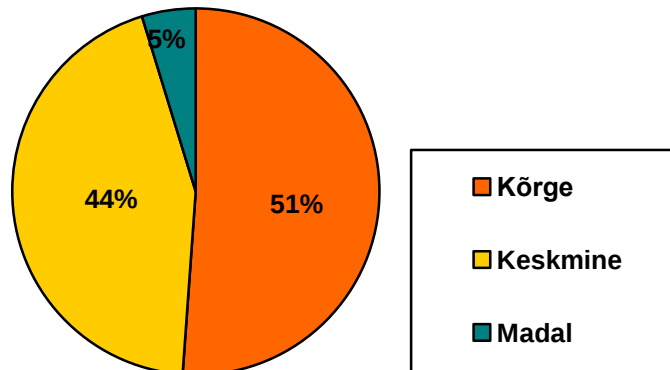

Joonis 3. Omavalitsuste turismipotentsiaali hindamine Ida-Harjumaal.

Turismiettevõtjad hindasid oma valla turismipotentsiaali kõrgemalt ning peamised põhjused hindamiseks olid järgnevad: kõrgeks hinnati Tallinna läheduse, Kõrvemaa maastikukaitseala, Lahemaa rahvusparki, raudteetranspordi olemasolu, loodusturismi võimaluste, kaunite kohtade, vaatamisväärsuste, rohkete restoranide, baaride, puhkekeskuste, üksikute vaatamisväärsuste tõttu, golfiklubide olemasolu ja piirkonna kättesaadavuse välisturistidele tõttu. Keskmiseks hinnati Põhja-Kõrvemaa looduskaitseala, puhta looduse, korrastamata infrastruktuuri, Tallinna läheduse, looduliku eripära, puuduliku toitlustuse ja majutuse, puuduliku konkreetse tõmbenumbri, hooajalisuse, kultuuri ja looduobjektide vähesuse, halva vaatamisväärsuste eksponeerimise tõttu. Madalaks hinnati kahel korral Kõue vallas piirkondlike turismiobjektide süsteemi puudumise tõttu.

Nii omavalitsused kui turismiettevõtjad hindasid kõrgelt Ida-Harjumaa loodust ning seal pakutavaid võimalusi. Turismiettevõtjate üks peamisi kõrgemalt hindamise põhjusi võib

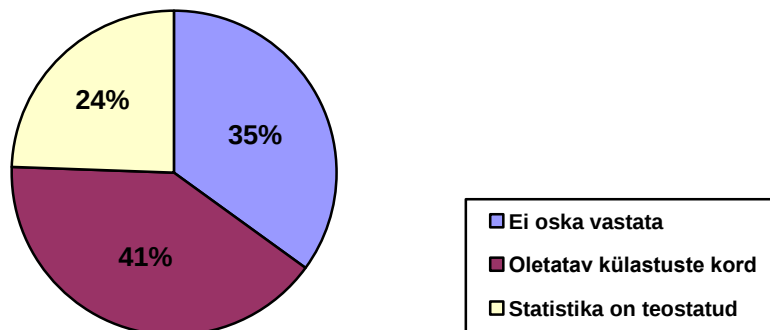
olla nende tegevus; kui nad ei peaks piirkonda potentsiaalseks, siis arvatavasti nad ei tegeleks turismi arendamisega praeguses asukohas.

Joonis 4. Turismiettevõtjate turismipotentsiaali hinnang Ida-Harjumaal.

Külastatavus ja külastajad:

Ida-Harjumaal külastatakse peamiselt Lahemaa piirkonda, ning suuremaid üksikobjekte näiteks Jägala juga, Tuhala nõiakaevu, Kolga mõisa, Viinistu kunstimuuseum, Eesti Vabadusvõitluse muuseum, suusa-, matkaradu, supelrandu jne. Külastatakse üksikobjekte, kuid piirkonnas puudub ühtne turismialane käsitus, mis paneks nii siseturisti kui välituristi seal pikemaks peatuma. Statistikat külastatavuse kohta pole kogunud ükski omavalitsus. Rae vald üritas aastal 2005 mobiilse positsioneerimisega määrata valla külastajate arvu, kuid kuna süsteem oli äärmiselt ebatäpne, olid arvud kolossaalsed. Mereäärsetel aladel (Viimsi, Jõelähtme ja Kuusalu vald, Loksas linn) on sesoonsus (suvel palju ja talvel vähe külastajaid) suurem kui sisemaal. Seda sama kinnitasid ka turismiettevõtjad. Turismiettevõtjatel puudus eranditult ettekujutus kui palju turiste külastab valda/linna või Ida-Harjumaad kokku. Kohati puudusid ka andmed ettevõtte külastatavuse kohta ehk statistika koostamine ettevõttes on teisejärguline ning antud külastatavuse arvud oletuslikud. Samuti on külastatavuse statistika koostamine mõningatel juhtudel raskendatud, näiteks majutusasutused, kus renditakse välja terve maja. Enamike väiketurismiettevõtjate poolt ei ole kliendi sihtrühm selgelt määratud ning seega oli tüüpiline vastus, et nende klient on see kes hoovi peale tuleb. Väga kitsaste huvidega turistid külastavad selgesti eristuvaid ja kindla nišiga kohti nagu näiteks golf, loodustalud jne. Väga oluline on määrata ära kliendi sihtrühm kuna nii on palju lihtsam jõuda kliendini piiratud eelarvega ettevõtetel.

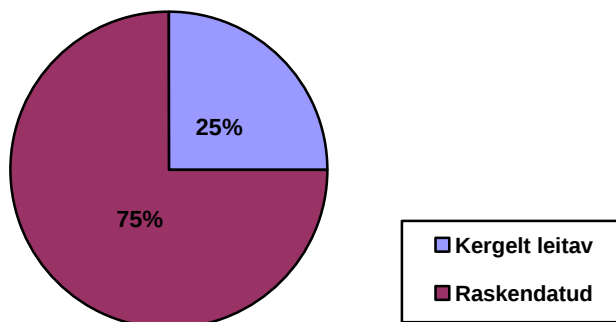

Joonis 5. Turismiettevõtjate külastatavuse teadlikkus Ida-Harjumaast.

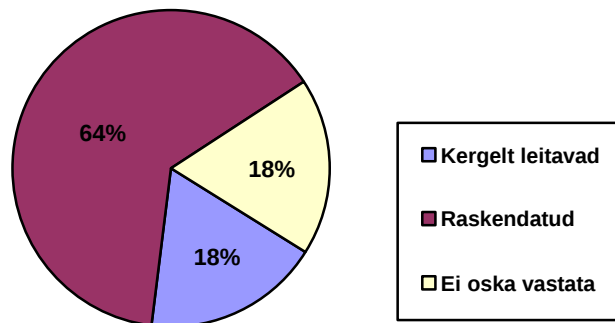
Ida-Harjumaad külastavad kõige rohkem siseturistid, kes on Tallinnast. Välisturistid ei ole peamine sihtgrupp väiksematele turismiettevõtjatele. Suurematel ettevõtetel oli välisturistide külastusarv tunduvalt suurem ning nendel on ka kliendi sihtgrupp selgemini määratud. Välisturistide lähteriigid: Saksamaa, Soome, Inglismaa, Holland, Uus-Meremaa, Rootsi, Läti, Leedu, Venemaa, Hispaania, Itaalia ja Norra.

Ida-Harjumaal tervikuna on põhiprobleemiks sesoonsus, mis eriti väljendub mereäärsetel aladel. Ettevõtjad ei jõua suvel soojade ja päikesepaisteliste ilmadega kõiki kliente ära teenindada, külmemate ja vihmaseimate ilmadega on kliente vähem. Talvel on mereäärsetel aladel klientidest puudus ning ettevõtte toodab kahjumit. Vastupidi on Kõrvemaa suusaradade ääres olevate ettevõtjatega. Talvekuudel kui on korralik lumekate on neil tööd palju ja suvel on vaiksem. Suvel ilusate ilmadega külastatakse piirkonna matkaradu, kuid külastajate arv on tunduvalt väiksem.

Turismiobjektid, informatsioon nende kohta:

Joonis 6. Vaatamisväärsuste leitavus, omavalitsused.

Joonis 7. Vaatamisväärsuste leitavus, turismiettevõtjad.

Turismiettevõtjad oskasid mainida turismiobjekte märgatavalt vähem kui omavalitsuste esindajad, ning ettevõtjate poolt mainitud turismiobjektid olid sageli nende vahetus läheduses rääkimata naabervaldades asuvatest objektidest. Seega võib järeldada, et üldiselt on Ida-Harjumaa turismiettevõtjate teadmised ümbritsevate vaatamisväärsuste ja turismiobjektide kohta kitsarinnalised. Arusaam on, et piirkonnas käiakse ainult ettevõtja juures teenust tarbimas. Erandina võib välja tuua mõningad turismiga seotud ettevõtted, kes on väga hästi teadlikud ümbritsevatest vaatamisväärsustest: Kivi talu, Eesti Vabadusvõitluse muuseum, Kolga külalistemaja, Kõrvemaa matka- ja suusakeskus, Hotell Athena, Viimsi muuseumid, Viikingiteküla, Tuhala looduskeskus, Polli loomaaed ja OÜ Maal ja Merel.

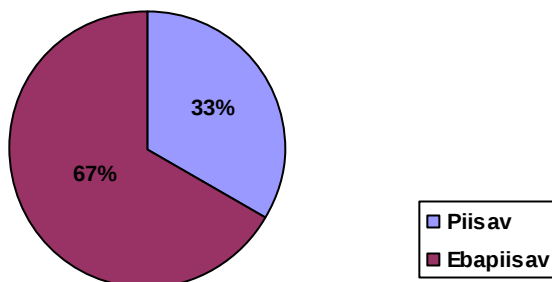
Viidastüsteemi uuendamise ja väljaarendamise vajadust kinnitasid nii omavalitsused kui ettevõtjad. Viidastamist vajaks enamik vaatamisväärsustest. Mitmetes valdades on esitatud EAS-i viidastamise projektid, kuid need ei ole leidnud rahastamist puuduste tõttu projektides. Viidastamise teevad raskemaks ka Maanteeameti poolt kehtestatud piirangud. Turismiettevõtjad nägid kõige suurema probleemina, et just nemad pole kõige paremini viidastatud ning just sinna peaks investeerima.

Üle poolte küsitletud turismiettevõtjatest on rahul praeguse informatsiooni kättesaamise võimalustega, omavalitsuste vahel jagunesid ka need arvamused võrdselt. Internetist saadava informatsiooni osatähtsus oli informatsiooni kättesaamisel kõige suurem ning perspektiivsem. Samas rõhutati korduvalt ka seda, et internetis puudub üldine korralikult töötav ja üldtunnustatud internetileht, kust oleks lihtsalt kättesaadav Ida-Harjumaal turismi puudutav informatsioon. Hetkel on olemas erinevad internetileheküljed, kuid need tuleks koondada ühte süsteemi, kuna kohati on infomüra liiga palju. Samuti oleks turistil informatsiooni Ida-Harjumaa turismi võimalustest kergem kätte saada. Samuti peaks olema korralik turismiinfokeskus Ida-Harjumaal.

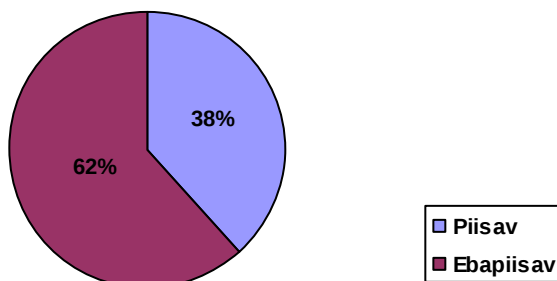
Majutus- ja toitlustusvõimalused turistile:

Omavalitsuste esindajate arvamused majutusettevõtete vajadusel jagunesid võrdselt nende vahel, kes pidasid vajalikuks rohkemaid ja kes pidasid piisavaks olemasolevaid võimalusi. Turismiettevõtjatest 20 peab toitlustusteenuseid piisavaks ning ebapiisavaks peab 19 ettevõtjat. Tallinnaga piirnevate valdade ettevõtjad pidasid piisavaks kuna võimaluste

puudumisel saab kiiresti linna sõita ja seal leida sobiv toitlustusettevõte. Ettevõtjad, kes pidasid toitlustusvõimalusi puudulikuks arvasid, et pole otstarbekas toitlustusvõimalusi juurde luua praegusest majanduskriisi tõttu.

Joonis 8. Omavalitsuste rahulolu toitlustusvõimalustega Ida-Harjumaal

Joonis 9. Turismiettevõtjate rahulolu majutusvõimalustega Ida-Harjumaal.

Kohalike omavalitsuste teadmised nende territooriumil paiknevatest turismiettevõtjatest on tunduvalt laiemad kui seal tegutsevatel ettevõtjatel. Kohalikud omavalitsused ja turismiettevõtjad hindasid võimalusi erinevalt. Selline arvamuste erinevus on kindlasti tingitud võimest vaadata piirkonda kui tervikut ja näha kaugemale enda vahetust lähedusest. Analüüsides vastuseid tuleks kogu Ida-Harjumaapiirkonnas arendada nii majutus kui toitlustusteenust. Näiteks Raasiku vallas puudub majutusteenus täielikult ning toitlustusteenus on turistile raskesti kättesaadav. Kohalikku käsitööd ja suveniire tehakse vähe ning neid on võimalik osta vähestest kohtadest. Vajalik oleks luua piirkonnale iseloomulikke ühesugust käsitööd ja suveniire ning leida kohad kus oleks võimalik püsivalt müüa. Üheks kohaks kust saab osta kohalikku käsitööd ja suveniire on valdades ja linnades toimuvad laadad, kuid need ei ole turistile mõeldud. Kui laadale tuleb turist siis peab olema tal väga spetsiifiline huvi sealsete pakutavate esemete vastu.

Turismiettevõtjate arenguvisionid:

Turismiga elatist teenivatele ettevõtjatele kõige suuremaks katsumuseks on elada üle praegune süvenev majanduskriis ning mitte minna pankrotti. See on tihedalt seotud ettevõtjate võimega ennast turustada ning muuta kliendile kättesaadavaks ja pakkuda

konkurentsivõimelist hinda ning kvaliteetset teenust. Teistele, kes tegelevad turismiga hobi korras, ei ole majanduslik madalseis nii määrava tegurina, kuna see pole peamine sissetuleku allikas. Üks enim rõhutatud arengusuund on turistile pakutavate võimaluste juurde ehitamine või ostmise. Majutustevõtete peamiseks prioriteediks on majutusvõimaluste ning seminariruumide renoveerimine ja juurde ehitamine. Igasugune arendamine nõuab aga investeringuid, kuid isegi toetuste taotlemisel on vaja omaosalust vähemalt poole summa ulatuses. Samas ettevõtte suurenedes suurenevad ka ülalpidamiskulud, mis tähendab seda, et on vaja rohkem raha ehk siis rohkem kliente. Suureks katsumuseks on saavutada majanduse madalperioodil kliendiarvu suurenemine. Arenguvisionide kirjelduses on turismiettevõtjad seadnud eesmärgiks, et nad on turistile hästi teada kui väga hea kvaliteediga ja mõistliku hinnaga teenust pakkuv ettevõtte. Kohati puudusid ka arenguvisionid majandusliku seisundi tõttu, oodatakse majanduse stabiliseerumist. Loodetakse siseturismi jäämist samale tasemele, kuid ollakse veendunud, et välituristide arv väheneb tuntavalt ja sellega on juba arvestatud. Eelnevatel aastatel oli aasta esimeses kvartalis tehtud eestlaste poolt palju rohkem broneeringuid kui sellel aastal. Turismiettevõtjate kinnitusel jätavad kliendid praegu otsustamise viimasele võimalikule hetkele ning palju on ka tühistamisi ja odavamate alternatiivide otsimisi. Seda võib käsitleda ka kui siseturismi mahu langust. Praegune majanduslik seisukord eeldab turismiettevõtjate poolt väga läbimõeldud ja kaalutletud tegutsemist kuigi keskendutakse ainult oma toodete arendamisele, mitte sihtkoha arendamisele.

Turismi arendamisel vajatav abi, investeerimist vajavad objektid ja piirangud turismi arendamisel:

Nii omavalitsused kui ka turismiettevõtjad pidasid kõige vajalikumaks abi liigiks finantsabi. Enamikel juhtudel on finantsprobleemid seotud eelneva puuduliku tegevusega turunduses ja reklaamis. Kui majandusseisukord oli hea siis pidid turismiettevõtjad vähe pingutama, et saada endale kliente. Praegusel majanduskriisi perioodil tuleb teha aga kliendi nimel palju rohkem tööd, seega eriti väikeettevõtjatel on praegusel ajal kliendi leidmine raskem. Turunduses ja reklaamimisel oli vaja abi eriti väikeettevõtjatel, kellel puuduvad rahalised võimalused üksi produktiivselt turundada ja reklaamida ennast. Seega on ilmselge vajadus ühise piirkondliku turunduse ja reklaami strateegia väljatöötamisel. Oluline on ka praeguste olemasolevate vaatamisväärsuste ja turismiobjektide arendamine ning korrashoid. Lisaks on vajadus luua ning korrastada infrastruktuure, mis tagaksid mugava ja muretu ligipääsu erinevate objektide juurde.

Turismiettevõtjate poolt leitud investeerimist vajavad turismiobjektid olid ettevõtjate enda territooriumil või läbisid seda, kaugemate omavalitsuse objektide suhtes ei osatud kommenteerida, kuhu tuleks investeerida.

Turismiarendust kõige rohkem piiravaks teguriks on loodus- ja maastikukaitsest tulenevad seadused, samas on need aga väga vajalikud säilitamiseks turismiks vajalikku looduslikku pärandit ning olemasolevaid loodusobjekte. Turismiettevõtjad ei sea kahtluse alla nende seaduste vajalikkust kuid nendega seotud liigset bürokraatiat ja paberimajandust loeti piiravaks teguriks. Üheks piiravaks teguriks loeti ka veel ehituslikke piiranguid, kuid need on seotud piirkonna arendajate visioonidega säilitada kohalikku külaolustikku ning rohealasid. Peamiseks selliseks piiranguks on hajaasustuse säilitamine. Selle kohaselt tohib maja ehitada 1,5 ha suurusele maa-alale, et vältida tihedalt asustatud eramurajoonide

tekkimist. Ettevõtjad tahaksid ehitada krundid täis ning saada siis sealt võimalikult suur ressurss, kuid nii mõnegi ettevõtja juures on oht, et hakkab just vähem külastajaid käima, kuna sellise käitumisega rikutakse olemasolev miljöö. Piiravaks teguriks nimetati turismiettevõtjate poolt omavalitsuste liigset bürokraatiat arendamisel.

Lisa 2 Investeeringuvajaduste kontseptsioon

Vald	Objekt	Tööd		Kontseptsioon
		I etapp	II etapp	
Aegviidu vald				
	Aegviidu rongijaama kompleks	Rongijaama kompleksi taastamine		Renoveeritud ja korrastatud rongijaama kompleks koos kõrvalhoonetega.
	Kõrvemaa tervisespordikeskus	Projekteerimine	Ehitamine	Rajatud Kõrvemaa tervisespordikeskuse kompleks. Rahastus "Regionaalsete Tervisespordikeskuste Programm 2007-2010" kaudu. Tervisekeskus on soositud turismiobjektina puhkemajanduses.
Anija vald				

	Anija mõis	Anija mõisakompleksi restaureerimiskontseptsiooni koostamine, Anija mõisahoonde restaureerimisprojekti koostamine 2007 - 2010. Anija mõisa restaureerimine, WC-de renoveerimine, Valve- ja tuletõrjesignalisatsiooni paigaldamine 2007 - 2010.	Anija mõisapargi müüri rekonstrueerimise projekt ja teostus	Eksponeeritud turismiobjektina
	Anija looduskaitseala	Korrastamine		Matkarajad on korrastatud ja märgistatud.
	Uuejärve matkarada	Korrastamine ja viidastamine		Matkarada on Piibe mnt ääres ja rada on korralikult märgistatud. Võiks paremini eksponeerida turismiobjektina.
Jõelähtme vald				
	Rebala lastekangrute matkarada	Geoloogilise õpperaja projekteerimine koos vaatetorniga Rebala lastekangrute juurde	Matkaraja rajamine	Geoloogiline õpperada koos vaatetorniga
	Rebala muuseum	Muuseumi turundus muuseumi osana		Eksponeeritud turismiobjektina, turismifirmade materjalides kajastatud.

	Jägala juga	Jägala jõe ümbruse munitsipaalomandisse saamine ja detailplaneeringu tegemine.	Jägala Jõe eksponeerimine ja ümbruse korrastamine 2010+, viidastamine	Hästi viidastatuna on Jägala juga hästi leitav ja heakorrastatud. Eksponeeritud turismiobjektina.
	Jägala Linnamäe „Arheopark“	Arheoloogilise teemapargi projekteerimine	Ehitamine: külastuskeskus „Jägala Pott“, Linnuse valli osaline rekonstruktsioon, eksperimentaalarheoloogia töökojad, ujuv restoran	Arheoloogiline vabaõhumuuseum / eksperimetaalarheoloogia teemapark. Eestvedaja MTÜ Jägala Linnamägi
	Jõelähtme kirikumõis / Õppe- ja rekreatsioonikeskus „Meele Vald“	Hingeabi/Hingehoiu keskuse ehituslik projekteerimine	Ehitamine/rekonstrueerimine: Majutus- ja rühmatööruumid, raamatukogu, käsitöö-kunstiateljeed, sepikoda, infopunkt-kihelkonnamuuseum, suitsusaun, väliõppe“klassid“, iluaedade süsteem.	Hingeabi/Hingehoiu keskus / Avatud klooster. Terviklik mudel maksimaalselt isetoimivast ja iseorganiseeruvast üksusest. Autonoomsuse ja säästvuse printsiip: oma energiasüsteem, - vee-kanalisatsioonisüsteem, põllumaade sihipärane kasutus keskuse tarbeks jne. Eestvedaja Jõelähtme kogudus
	Jägala-Joa loodus-, täpis tehnoloogiaharidus- ja huvikeskus	Loodus- ja täpisteaduste õppe-, teadus- ja huvikeskuse projekteerimine	Ehitamine: raamatukogu-meediakeskus, õpperuumide võrgustik, konverentsikeskus. Loodusteaduste seikluspark.	Loodud Jägala endise puu- ja papivabriku (hiljem pioneerilaager) hoonestu ja terotooriumi baasil loodus- ja täpisteaduste õppe-, teadus- ja huvikeskus. Säästvuse printsiip: uudsed tehnoloogiad. Eestvedaja SA Rebala Fond

	Jägala-Joa Campus	Kontseptsiooni-arenduskava koostamine, projekteerimine	Ehitamine/Rekonstrueerimine	Jägala endise puu- ja papivabriku tööliste küla baasil erinevate ülikoolide-teadusasutuste, üldhariduskoolide, huvikoolide, erinevate valdkondade ja distsipliinide... jne õppe- ja puhkelinnaku rajamine. Eestvedaja SA Rebala Fond
	Jõelähtme vallamaja (ajalooline postijaam)	Kontseptsiooni väljatöötamine, arendus- ja investeringutekava koostamine, renoveerimisprojekti koostamine	Ehitamine/Rekonstrueerimine	Rebala MKA keskusmuuseumi rajamine ajaloolise postijaama baasil.
	Saha kabel	Saha kabeli Jõelähtme kogudusele tagastamisprotsessi lõpetamine	Saha kabeli renoveerimine	Pühakoja/Sakraalhoone nõu väärtus turismiobjektina kasvab kordades, kui hoonet kasutatakse tema tegelikus, algupärase funktsioonis.
	Rebala MKA vanakülad	Ühtse infotahvlite kontseptsiooni ja kujunduse loomine	Infotahvlite valmistamine ja paigaldamine	Ülevaade küla ajaloost, asustusstruktuurist jne. Külade eksponeeritud turismiobjektina. Eestvedaja SA Rebala Fond
	Rebala MKA (+ kogu valla territoorium) loodus- ja kultuuripärandi objektid	Objektide märgistamise süsteemi ja vormi ning infotahvlite ja kujunduse kontseptsioone loomine	Märkide, infotahvlite kujundamine, valmistamine ja paigaldamine	Selge ja informatiivne märgistus. Eestvedaja SA Rebala Fond
	Rebala MKA (+ kogu valla territoorium)	Külastusinfrastruktuuri planeerimine ja projekteerimine.	Infrastruktuuri rajamine	Külastusinfrastruktuur olemas puhkeotstarbeliste väikerajatiste, matka-,

				loodus- ja ajalooradade võrgustikuga
	Rootsi-Kallavere küla	Viidastamine. Muuseumi turundus marsruutide osana, turismifirmade materjalides kajastamine		Muuseum on viitade järgi kergesti üles leitav. Eksponeeritud turismiobjektina.
Kadrina vald				
	Kadrina paisjärve terviserada	Terviseraja rajamine ümber Kadrina paisjärve. Investeeringud ca. 1 500 000 kr.		Rajatud on ümber Kadrina paisjärve valgustatud terviserada eelkõige kohalikule elanikkonnale.
	Viitna Pikkjärve puhkeala	Puhkeala ja tugistruktuuri loomine ümber Viitna Pikkjärve. Investeeringud ca. 400 000 kr.		Juurdepääs on tagatud väljaarendatud puhkealadele.
	Neeruti matkarada	Matkaraja püsiv hooldamine, kuna hooldab MTÜ, siis vajaks loodusraja edasine käigushoidmine lisaressursse		MTÜ eestvedamisel matkarada hooldatud
Kiili vald				
	Saarte raba matkarada	Matkaraja rajamine koos parkla ja juurdepääsuteega.		Matkarada, mida saaks kasutada kohalik kogukond ja turismiobjektina
	Paekna allikajärv	Järve süvendamine	Puhkeala rajamine koos ligipääsuga	Veeäärne puhkeala koos ligipääsuga
Kuusalu vald				
	Kolga mõis	Restaureerimine		Objekt on eravalduses ja seal osutatakse turismiteenust

	Mohni saar	Tuletorni restaureerimine, saare heakorrastamine		Saar on heakorrastatud, transport kohapeal paadiga või ettetellimisel süstadega. Saar on eksponeeritud turismiobjektina.
	Muuksi linnamägi	Matkaraja korrastamine, parkla laiendamine.		Matkarada on korrastatud ja olemas on ka suurem parkla. Eksponeeritud turismiobjektina
Kose vald				
	Tuhala looduskeskus	Hoone arendamine 1 240000 kr.		Objekt on eravalduuses ja seal osutatakse turismiteenust
Kõue vald				
	Paunküla veehoidla äärsed alad	Viidastamine ja heakorrastamine.	Puhkepiirkonna rajamine.	Veehoidla on eksponeeritud turismiobjektina.
	Paunküla maastikukaitseala turismi infrastruktuur	Parkla ja matkaradade rajamine		Loodud on puhkepiirkond seiklusradade ja karavaniparklatega. Rõõsa külaseltsi eestvedamisel
	Triigi mõis	Korrastamine		Eraomandis
Loksa linn				
	Vana bussijaam	Renoveerimine		Bussijam renoveeritud
Maardu linn				
	Maardu muuseum	Muuseumi rajamine		Maardu muuseum külastajatele avatud
	Kaevanduskäigud Peterburi mnt ääres	Kaevanduskäikude taastamine		Kaevanduskäigud külastajatele avatud
Raasiku vald				

	Pikavere mõis	Mõisa muutmine külastusobjektiks		Mõisas tegutseb kool, kuid on vallas üks peamiseid vaatamisväärsuseid. Pikavere mõisa avaliku turismiobjekti ja vaatamisväärsusena eksponeeritud.
	Harju-Jaani kirik	Restaureerimine		Kirik vaatamisväärsusena eksponeeritud
	Raasiku jaama veetorn	Rekonstrueerimine ca 100 000 kr.		Jaama veetorn rekonstrueeritud
Rae vald	Arüküla kirik	Restaureerimine		Kirik vaatamisväärsusena eksponeeritud
	Rae ringrada	Eraldi projektide koostamine	Projektide elluviimine	Rae ringrada
	Väike-Eesti teemapark	Eraldi projektide koostamine	Projektide elluviimine	Väike-Eesti teemapark külastajatele avatud
	Jüri kirik	Kiriku korrastamine	Valla initsiatiivil Jüri kiriku fondi algatamine, mis tegeleb kiriku korrastamisega.	Kirik vaatamisväärsusena eksponeeritud
Viimsi vald				
	Naissaar	Saare infrastruktuuri, muuseumide jne arendamine		Saare kui terviku, reisisihtkoha arendamine. Eksponeeritud turismiobjektina.
	Prangli	Saare kultuuri ja ehituse säilitamine.	Saarte vahelise ühenduse parandamine	Praegune eluolu säilitatud. Eksponeeritud turismiobjektina
	Lubja klindi virgestusala	Virgestusala rajamine 9,5milj kr.		

	Viimsi Vabaõhumuuseum	projekteerimine/planeerimine/projektikirjutamine	Restaureerida lõpuni olemasolevad kaluritalud, koostada kaasaegne ekspositsioon. Rajada käsitöökodade ala – võrgu ja köietegemise kuur, paadiehitamise kuur, sepikoda. Sadamaalal rekonstrueerida lautrid, panna paadid sadamasse kohalikele kaluritele, rajada juurde võrguvabesid, ankrupuid, suitsukalakast. ca 15 milj krooni	Viimsi Vabaõhumuuseum eksponeeritud kui kaluriküla mudel, mis koos paadiehituskuuri, lautri, vabede, tõrvalõhna, võrkuda, paatide jmt annaks külastajale aimu ühe rannaküla eluolust
	Rannarahva muuseum	projekteerimine/planeerimine/projektikirjutamine	Rannarahva Muuseumi ja abihoone väljaehitamine – ca 23 milj krooni	Rannarahva Muuseum kui randlaste ajaloo keskmuseum, kus on läbi hoone kolme korruse interaktiivsed näitused randlaste ajaloost alates kiviajast kuni tänapäevani; lisaks toimub hoones erinevate õpitubade kaudu randlaste oskuste edasi andmine, muuseumis paiknevad ka erialane raamatukogu, ajutise näituse saalid, kõrvalhoones randlaste esemete keskfond ja auditoorium-kinosaal ning savikoda.

	Naissaare muuseum	projekteerimine/planeerimine/projektikirjutamine	muuseumi hoone remontida ja teha uus kaasaegne ekspositsioon. Naissaare kitsarööpmeline raudtee põhjalik restaureerimine ja raudteeveerem väljavahetamine ca 18 milj krooni	Naissaare muuseum kui kaasaegse ekspositsiooniga militaarialoo muuseum, kus on välja pandud merekindlusi ja nõukogude perioodi tutvustav ekspositsioon ja mille juurde kuulub ka kitsarööpmeline raudtee (15 km)
	Pranglisaarte Muuseum	projekteerimise/planeerimise/projektikirjutamisega	Pranglisaarte Muuseumi väljaarendamine ca 1 milj krooni	Pranglisaarte Muuseum koosneb Vanani talu hoovis paiknevast näitustemajast ning üle tee asuvatest Mardi talu võrgukuuridest. Näitustemajas kajastatakse erinevaid näitusi, mis tutvustavad külastajatele Prangli saarte (Prangli ja Aksi) lugu, võrgukuuri. Osalejad MTÜ Prangli Saare Talurahvamuuseumi Selts ja MTÜ Prangli Muuseum

Lisa 3 Kontaktid

Ettevõtte	aadress	telefon	e-post	koduleht
Rae vald				
Aasa Invest Ülemiste Puhkemaja	Aasa põik 2, Peetri küla	372 52 97 088	kylli@asainvest.ee	www.asainvest.ee
		372 53 455 784	aarkyl@hot.ee	
		372 609 9943		
Hostel Caravan	Aleviku tee 3, Jüri	372 609 6146	caravan@caravan.ee	www.caravan.ee
		372 56 626 010		
Kivi talu	Kivi talu, Aaviku küla	372 603 4387	info@kivitalupuhkus.ee	www.kivitalupuhkus.ee
		372 501 9575		
		372 51 86 888		
Suuresta Golf	Suurest küla, Vaida	5 247 700	golfest@golfest.ee	
Eesti Vabadusvõitluse muuseum	Lagedi asula	6 766 197	evvml@hot.ee	www.hot.ee/vvmuuseum
Restoran Vanaveski	Peetri küla	57 777 968	Vana.veski@mail.ee	
Üksik Rüütel	Õlleköögi tee 10, Kurna küla	372 56223393	meelis@calluna.ee	www.uksikruutel.ee
KIILI vald				
Nabala mõis	Nabala küla	56567202	catering@westgroup.ee	
AS Haljassaare	Kiili alev	53427729		
Sausti mõis	Sausti küla	372 679 1400	info@sausti.ee	www.sausti.ee
KOSE vald				
Kuke talu puhkemaja	Kata küla	372 511 4094	jyri@kuketalu.ee	www.kuketalu.ee
		372 504 2716	kuketalu@kuketalu.ee	
Männiaru puhkemajad	Pähklmetsa 8, Oru küla	372 53994998 372 56576880	info@hotsaun.ee	www.hotsaun.ee
Oxforell	Kose-Uuemõisa		info@oxforell.ee	www.oxforell.ee
Viikingite küla	Tallinn-Tartu maantee 29-l km, Saula	56642528	info@viikingitekyla.ee	www.viikingitekyla.ee

Tuhala Looduskeskus	Kata küla	56984123	tuhalalk@hotmail.ee	www.tuhalalk.ee
Kose -Uuemõisa Koduloomuuseum	Kose-Uuemõisa (Tallinn-Tartu mnt 32 km)	53940813	verk007@hotmail.ee	
Polli loomaaed	Kata küla	56982260	info@polliloomaaed.ee	www.polliloomaaed.ee
KÕUE vald				
Ardu külalistemaja	Tallinna mnt 1, Ardu	372 608 3278	enekivinuk@hotmail.com	www.hot.ee/ardukylalistemaja
		372 522 1220		
		372 516 3933		
Võtikmetsa puhketalu	Lööra küla	5 259 433	annely@votikmetsa.ee	
Paunküla puhkekeskus	Paunküla veehoidla	56650230	margus@paunkula.ee	www.paunkula.ee
RAASIKU vald				
Udara talu dendropark	Peningi, Aksel Kurt	372 5284256		
Aru Talu Artal	Mallavere küla	372 654 0963	artalabi@mail.ee	
ANIJA vald				
Kõrvemaa Matka- ja Suusakeskus	Oja talu, Pillapalu küla	372 52 0161	info@korvemaa.ee	www.korvemaa.ee
Anija mõis	Anija küla	55683810		
Pillapalu Avatud Koolitusstudio	Pillapalu küla	5143005	enn@pillapalu.ee	www.pillapalu.ee
Lilli ratsutamistalu	Lilli küla	5046476	engel@enko.ee	
Mustjõe kõrtsitalu	Mustjõe küla	5167255	mustjoe@mustjoe.ee	www.mustjoe.ee
Söesauna talu	Vetla küla	372 5288015	lgreigo@hotmail.ee	
AEGVIIDU vald				
Aegviidu Puhkebaas	Lavassaare 2, Aegviidu	372 505 0464	aegviidupuhkebaas@hotmail.ee	www.aegviidupuhkebaas.ee
		372 515 8963		
Nelijärve Puhkekeskus Hostel	Nelijärve 4, Aegviidu,	372 605 5940, 630 4500	info@nelijarve.ee	www.nwlijarve.ee
		372 630 4350		
Kivisaare ratsatalu	Aegviidu	5663 1520	kivisaare@maaturism.ee	
KUUSALU vald				
Hara puhkemaja	Lohja	372 607 7323	veikolasting@hotmail.ee	www.aivel.ee

Jõekääru Perepuhkus	Sõitme küla	372 5038 148	sildex@perepuhkus.ee	www.perepuhkus.ee
Kolga külalistemaja	Kolga küla	372 607 7477, 607 7270	kolgahotell@email.ee	www.kolgahotell.ee
Laugu külalistemaja	Sõitme küla	372 609 7617	info@laugu.ee	
Puhkekeskus Valkla Rand	Metsakuru, Valkla küla	372 639 3267, 639 3667	info@valklarand.ee	www.valklarand.ee
Pudisoo Puhkemaja	Pudisoo küla	372 566 7777		
Salmistu Suurekivi Hostel	Salmistu küla	372 510 3653, 604 1933	info@hostelgroup.ee	www.hostelgroup.ee
		372 502 9369		
		372 607 3281		
Viinistu hotell ja konverentsikeskus	Viinistu küla	372 608 6422, 55651323	hotell@viinistu.ee	www.viinistu.ee
Valkla forell	Kuusalu vald	50 500 43		
Kotka forell	Kuusalu vald	56 630 543	kotkaforell@kotkaforell.ee	
Toomani talumuuseum	Toomani t 6, Muuksi küla	6 097 523	-	www.kuusalu.ee
Kolga muuseum	Kolga mõis, Kolga küla	6077177, 53 332 299	kolga.muuseum@kuusalu.ee	www.kuusalu.ee
Kolgaküla Traktorite ja Tööriistade Muuseum	Kolgaküla	50 53 679	starwood@hot.ee	-
Näkiallika tööriistamuuseum	Näkiallika talu, Kupu küla	6097736, 5519196	-	www.kuusalu.ee
Viinistu külamuuseum	Viinistu küla	56739951, 6086434	-	www.kuusalu.ee
Reimann Retked	Kuusalu vald	5114099	info@retked.ee	www.retked.ee
Okasroosikene Külalistemaja	Salmistu küla	607 3244	info@okasroosikene.ee	
Viinistu hotell ja konverentsikeskus	Viinistu küla	372 6086422	hotel@viinistu.ee	www.viinistu.ee
JÕELÄHTME vald				

Kaberneeme sadama külalistemaja	Punase laterna 1, Kaberneeme	372 609 8148, 609 8222	info@kaberneeme-sadam.ee	http://www.kaberneeme-sadam.ee/hotell.php
Urusel külalistemaja	Põlluääre tee 6, Iru	372 56 262 626		
Villa Onni	Neeme küla	372 637 9569	iruurusel@hotmail.ee	
Kaberneeme Puhkemaja	Suvila 4, Kaberneeme küla	372 5650 0254	annika@villaonni.ee	www.villaonni.ee
Estonian Golf & Country club	Manniva küla	372 551 7623	kaberneeme@arhitektuur.ee	http://kaberneeme.arhitektuur.ee
Puhka Aktiivselt OÜ	Kaberneeme	6025292	info@egcc.ee	
Rebala muinsuskaitseala muuseum	Jõelähtme küla	5046019	aktiivnepuhkus@aktiivnepuhkus.ee	www.aktiivnepuhkus.ee
Rootsi-Kallavere küla muuseum	Rootsi-Kallavere küla	6033097	triin448@gmail.com	www.rebala.ee
KADRINA vald		5 077 685	museum@rkk.ee	
Õnnela külalistemaja	Ohepalu küla			
Viitna kõrts	Viitna	55630325	kulalistemaja@gmail.com	
MTÜ Neeruti selts	Kadrina /Viru tn 14	5209156	info@viitna.ee	
Arbavere puhkekeskus	Arbavere küla	55525314	neerutiselts@hotmail.ee	
Nelson matkad	Viitna	372 55 737 44		
VIIMSI vald		56 495 439	nelson@nelson.ee	
Athena hotell	Sõpruse tee 9, Viimsi			
JazzHouse	Pärnamäe tee 4, Viimsi vald	372 603 5900	info@hotellathena.ee	
Naissaare kodumajutus	Naissaar	372 600 6346	jazzhouse@jazzhouse.ee	www.jazzhouse.ee
Privat Küalisemaja	Pärnamäe tee 4, Laiaküla	372 600 6347		
Põlluääre Hostel	Põlluääre tee 6, Iru küla	372 6006347		
Sepa külalistemaja	Teigari tee 30, Tammneeme	372 6379569		
Viimsi SPA	Randvere tee 11, Haabneeme	372 5232223	urmas@datanet.ee	
		372 606 1001	viimsispa@viimsispa.ee	www.viimsispa.ee

	alevik			
Villa Mary	Rohuneeme	372 674 2095	business@meritonhotels.com	
OÜ Maal ja Merel	Naissaar	5 128 188	palmet@hot.ee	
SA Viimsi Muuseumid	Püüsi	6 066 941	muuseum@viimsivald.ee	www.viimsimuuseumid.ee
Eesti Sõjamuuseum	Mõisa tee 1, Viimsi	6 217 410	info@laidoner.ee	www.laidoner.ee
Viimsi Sisekardirada	Rohuneme tee 1-1, Viimsi	372 6014522		www.sisekardirada.ee
MAARDU linn				
		372 5322 6006, 609 2775	info@eurohotel.ee	www.eurohotel.ee
Europe Hostel	Kroodi 6, Maardu	372 609 2770		
Angel külalistemaja	Vana-Narva mnt 12A, Maardu	372 637 9718	info@kulalistemaja.ee	
Motell Atoll	Vana-Narva mnt 28h, Maardu	372 637 9451		
LOKSA linn				
		372 603 1245	loksark@loksark.ee	www.loksark.ee
		372 603 1302		
Loksa Ravikeskus	Posti 29, Loksa	372 507 2446		